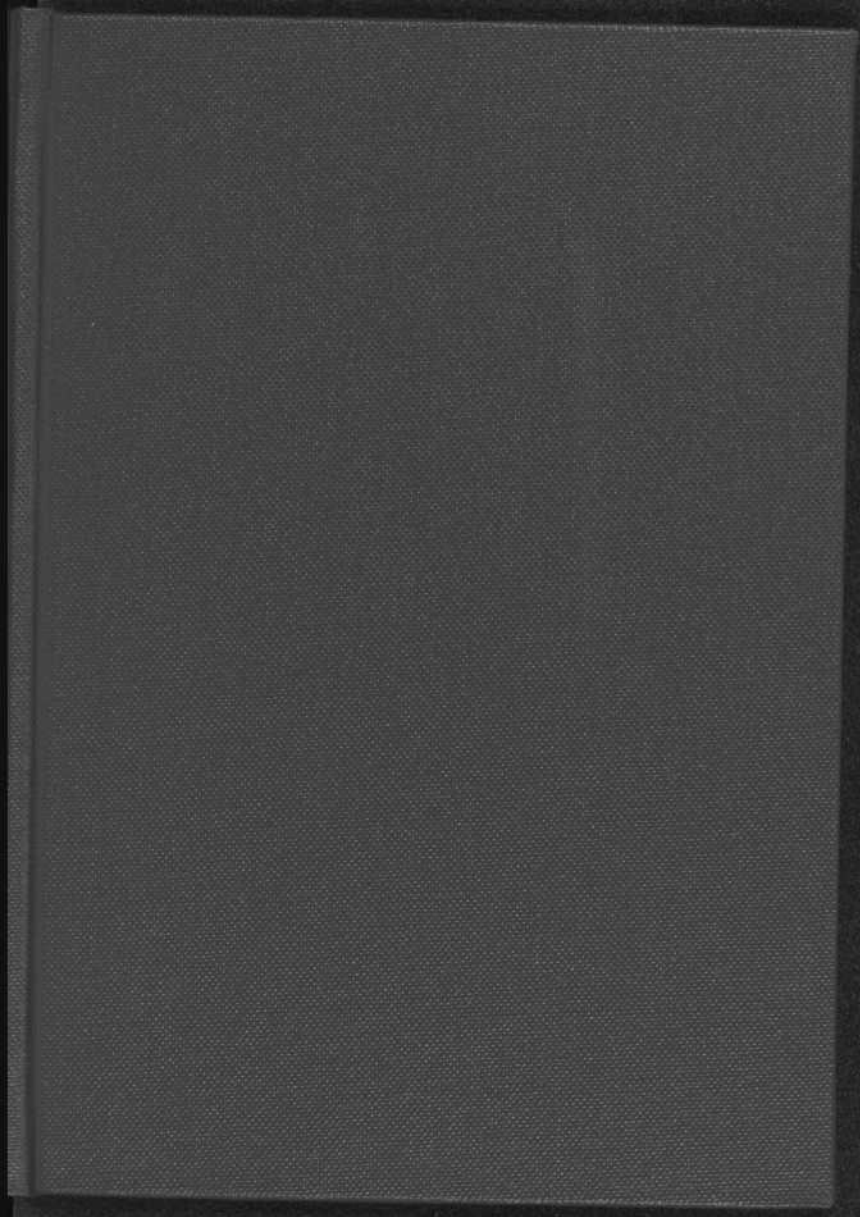

XU.03280.—

2 6235

ONDER DE MADOEREEZEN.

DOOR

DR. J. P. ESSER.

Uitgegeven door het Java-Comité.

AMSTERDAM,
HÖVEKER & ZOON.

EEN WOORD VOORAF.

Er gloort iets droefgeestigs rondom den naam van „Julius Petrus Esser.” Niet de fonkelgloed van wereldsche glorie, doorgaans minder spoedig verworven, dan verloren. Ook niet dat fletse, dat ziekelijk-bleeke van een mislukt leven, zonder kinderlijken lach en mannelijke veerkracht. Maar iets van dien weemoed, van dien martelaarsweemoed, zei ik bijna, die altijd goeden moed weet te grijpen en toch altijd met de moedeloosheid blijft worstelen; iets van het Paulinisch heldenparool: „droevig, maar altijd blijde;” iets dat doet denken aan de smeltende tinten van het avondrood, en dat een mensch er toe brengen kan te willen weenen en jubelen te gelijk. Dat tengere lichaam, haast te zwak om den last te torschen van een kloeken zelfstandigen geest, tot kwijnen te groot! Dat lijden van een teeder hart onder wat het pijnlijks ervoer van een wereld, die hij o zoo boos vond en die hij toch niet kon nalaten met edele liefde te beminnen! Dat eenzame wegtrekken naar een ver land, waar de moeielijkheden van een schijnbaar ondankbaar arbeidsveld hem aanvankelijk wel eens de vraag zouden ontlokken of 't maar niet beter was de taak op te geven! En dan dat sterven, dat onverhoeds weggerukt worden terwijl hij, door Prof. Vreede geholpen, bezig was zijn vertaling van het Nieuwe Testament in het Madoereesch te herzien en te laten drukken, en immers een paar uur voor zijn dood zelf nauwelijks gelooven kon dat hij midden uit

dien heerlijken arbeid zou opgeroepen worden! Ach, 't was alsof dit leven, dat ik bijna een leven in mineur zou durven noemen, met een bij uitstek schrillen dissonant eindigen moest — — —

Maar wij treuren niet! Voor Gods kinderen „zijn” alle wanklanken opgelost in schoone, zalige harmonie. In Christus „is” de verzoening van alle tegenstellingen. En in Hem heeft onze Esser een rijk leven geleefd, rijk aan zegen en rijk aan beloften. In 1879 ging hij naar Madoera, in 1887 kwam hij terug. Maar de beteekenis van eens menschen arbeid bangt gelukkig niet af van den tijd daaraan besteed. Het tarwegraan dat in de aarde valt en sterft, brengt veel vrucht voort. Men heeft voorspeld dat Esser later de Apostel der Madoereezen zou genoemd worden. Wat doet het ter zake of die voorspelling al of niet in vervulling gaat? Om ook maar één ziel als die van Pa Ebyng voor Christus te winnen, en zóó voor Christus te winnen, als deze gewonnen werd, mag men het den moeite waard achten te leven, en — te sterven ook.

De menschen hebben Esser doorgaans niet begrepen. En hij heeft het hun, eerlijk gezegd, ook niet altijd gemakkelijk gemaakt hem te begrijpen. Een karakter, dat te veel eerbied had voor de waarheid, om veel eerbied te kunnen hebben voor het conventioneele! Een begaafde geest, die onbarmhartig den draak stak met schoolsche vormen en geleerde dres-suur! Een vriend, die zijn vrienden soms kon behandelen, alsof hij zelf met alle geweld zijn trouw, die hij toch niet verloochenen kon, jegens hen verloochenen wilde! Een student, die beter de kunst verstond om voor zijn eerzaam zwoegende commilitones college-marschen te vervaardigen, dan zelf college te loopen! Een Dokter in de Godgeleerdheid, die zoo innig ondeugend het „leider auch Theologie” van de lippen kon laten glijden! Geen wonder dat men hem soms aanzag, zooals men een hiëroglief pleegt aan te zien.

Maar wij die hem mochten liefhebben, wij hebben gemerkt dat er in die zonderlinge, zwart-bleeke hiëroglief een schat verscholen was, een schat van liefde en trouw, een schat van

poëzie en vernuft, een schat van warme vroomheid en geestdriftige toewijding, o zoo heerlijk. Zoo hebben wij hem te inniger liefgekreken. En wij zullen hem blijven liefhebben.

Daarom is ook de uitgave van de hier volgende schetsen ons een reden van groote blijdschap. Ik denk dat velen van zijn vroegere en latere vrienden ze gretig ter hand zullen nemen, en er in stilte Mevrouw Esser voor zullen danken, dat zij de uitgave dezer herinneringen wilde bezorgen. En ook zij, die den schrijver niet persoonlijk hebben gekend, maar in den arbeid der zending belang stellen, zullen toch in deze schetsen genoeg aantrekkelijks en genoeg belangrijks vinden om zich met dien dank te vereenigen.

Requiescat in pace!

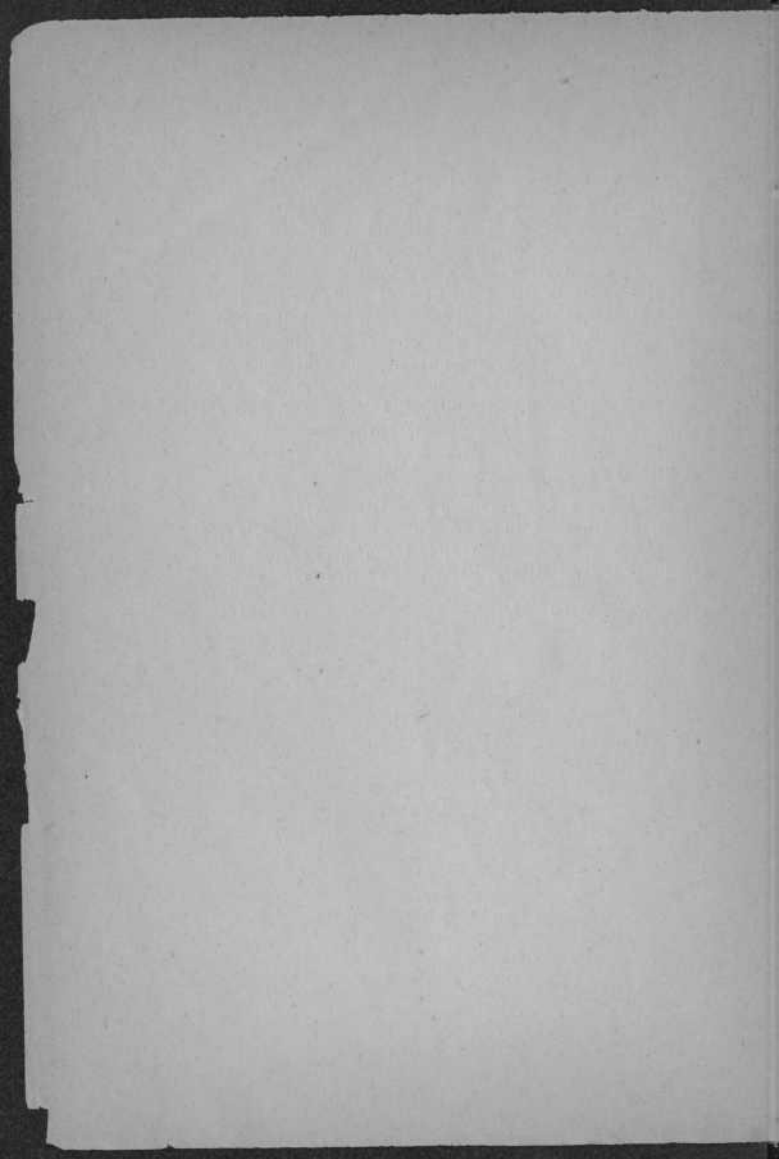
Hij is ons voorgegaan.

Pa Ebyng zou zeggen: „wij gaan later ook!”

Intusschen moge dit boekken, door Esser nagelaten, in Gods hand mede een gezegend middel zijn om hem ook in ons midden te doen spreken, nadat hij gestorven is!

Dordrecht, Oct. '92.

A. J. TH. JONKER.

L.

NAAR EN ONDER DE MADOEREEZEN.

Met welke gevoelens ik bezielde was, toen ik op het punt stond mijn zendingswerk te aanvaarden, blijk uit het volgende, dat ik bij mijne inzegening in de Nieuwe Kerk te Amsterdam uitte: „Het Woord Gods, de blijde tijding van den Kerstnacht moet verkondigd, en daarop steunende, zijn mijne verwachtingen groot. Van mijne zijde verwacht ik niets.”

Na een zeereis van 103 dagen kwam ik na Kerstmis 1879 te Depok aan. Zulk een zeereis is, hoe wonderbaar het klinkt, verrukkelijk. Hoe aangrijpend zulk een storm! Hoe vreeselijk zijn de walvisschen, spelende in de zee! Welke tinten, welke luchten, welk heerlijk wolkenspel! En zulk goed gezelschap! zoo rustig, het was een oase in de levenswoestijn, die ik toen doorreisde. Zoet weemoedige herinnering! Uit Depok schreef ik: „Terwijl de courantenberichten gewagen van de barre winterkoude en de ellende, die in gansch Europa geleden wordt, heb ik het voorrecht op een der liefelijkste plekjes van Java te mogen vertoeven. Na een lange zeereis is het een ware verkwikking te acclimatiseeren in een oord als Depok. Hoewel bij de Christenen in Nederland niet onbekend, zal het moeilijk blijven zich een goede voorstelling van deze gemeente te vormen voor hen, die er nimmer waren. Wellicht is Depok beter dan bij iets anders in vele opzichten te vergelijken bij Zetten door Heldrings naam vermaard. Het seminarie alhier doet den oud-gymnasiast denken aan het gym-

nasium aldaar. De liefdadigheidsstichting zou men, zonder veel overdrijving, de normaalschool van Depok kunnen noemen. De welvarende gemeente van inlandsche Christenen telt vele beproefde leden, en op elk gebied toont haar leeraar hier op zijne plaats te zijn. Men heeft hier, wat ook in Zetten steeds geweest is, ver van het gewoel der wereld, een plaats waar men in stille gemeenschap met God verkeer en den omgang met broeders genieten kan. En daarbij den patriarch der zendingsvrienden, den Heer Van Charante, wordt hier zeker niet minder achting toegedragen, dan den geneesheer van Zetten, wiens woning ook altijd voor ieder een toevlucht was. Ik heb den tijd, in Depok doorgebracht, niet alleen gebruikt om aan het klimaat te wennen. Een enkele maal mocht ik de bijeenkomsten leiden, die des zondagsmorgens voor de Hollandsch sprekenden gehouden worden, en de voorganger nam mij ook eens mede op zijn huisbezoek, dat vóór het Avondmaal gedaan werd. Had ik beter Maleisch gekend, ik had er voorzeker meer aan gehad, maar ook nu kreeg ik reeds den indruk, dat het Evangelie hier wortel schiet, en de Christelijke gemeenten zich overal naar hetzelfde type ontwikkelen. Of dan alles hier even rooskleurig is? Zeker niet, maar ik geloof dat het beter is, vooral in onze booze dagen zich in het licht te verheugen, dan op de schaduw te letten. 't Was toch lieflijk op datzelfde Depok en hoe onbeschrijflijk heerlijk is dat plekje Paradijs! Wat genoot ik daar van de lieflijkheden in de schepping, in de borduurselen van Gods mantelzoom, te aanschouwen. Ook deed de leeraar mij vele goede diensten door mij mee te nemen op verschillende tochtjes. Van een dier tochtjes schreef ik: „Het was een heerlijke dag, en het golvend terrein langs de schitterend groene rijstvelden, klapperboschjes en theetuinen, bood een bekoorlijk schouwspel. Na een uur rijdens kwam een dorpsheofd ons tegemoet met de boodschap dat eigenlijk niets in orde was (het gold het afmaken van dieren in den veepesttijd). Spoedig bleek het, dat er ook eigenlijk geen weg was naar de plaats van onze bestemming, en het duurde niet lang of wij stonden voor een vrij breed en sterken stroom, waar geen brug over

geslagen en nergens een schuitje of vlot te bekennen was. Wij moesten dan afstijgen en op zeer primitieve wijze door een paar inlanders overgedragen worden. Ik kan niet zeggen dat het juist een aangename gewaarwording was in een eenigszins glijdende houding op den naakten rug van een inlander te zitten, die voetje voor voetje door het water stapte. Aan de overzijde gekomen, waren wij weldra waar wij wezen moesten. Het was een treurig schouwspel, die stervende, lijdende beesten, die vragende gezichten rondom ons, die geen spoor van aandoening, hoogstens eenigen weezin en vrees verrieden. De menschen waren anders vriendelijk genoeg. Zij boden ons bier en kokoswater aan en spreidden matjes op de banken voor hunne woningen. Alles wat hun gevraagd of aangeraden werd, namen zij stilzwijgend aan en antwoordden slechts met een: „Ja Mijnheer!” Elders zat een arme stakkerd op de hurken zijn zieke beestjes met weemoed aan te kijken; dit te zien zou het hart doen breken; zij waren zijn geheele bezitting.

Een later tochtje gold het districtshoofd Radhin... Daarover luidt het: Wij konden dan ook te zijnen huize eten, werden zeer heusch ontvangen en in beschaafdheid en wellevendheid deed de bruine baron voor geen blanke onder. Hij had een hoekig, niet slecht gesneden gelaat, levendige zeer listige oogen, en was in sarong en lakensch buisje gekleed. Hij luisterde met belangstelling naar alles wat er gesproken werd, maar nam van zijn kant weinig deel in het gesprek, en sloeg ons slechts opmerkzaam gade. Toen ik hem door middel van vertolking over de bekeering sprak en den zegen en de kracht van het Christendom, luisterde hij even beleefd, maar liet de zaak wat zij was. Na den eten zag ik ook even zijne vrouw, die voor eene inlandsche een zeer gunstig uiterlijk heeft. Verkwikt en uitgerust namen wij den terugtocht aan; de tinten, door de schaduw van den morgen en de wolken over het landschap geworpen, hadden plants gemaakt voor de felle middagzon; maar de vele boomen langs den weg temperden de hitte, en onder genoegelijken kout viel de weg niet lang. Van Depok ging het later naar

Buitenzorg. Daar komt men nog altijd op Europeesche manier, d. w. z. met den spoortrein. Hoe geriefelijk dit voor handelsvrienden en menschen, die belang hebben bij snelle gemeenschap, ook zijn moge, ik heb een afkeer van den vuurwagen, zooals de inlander dit monster noemt, die zeer hartgrondig is. Door de schoonste landstreek stoomt ge, meedoogenloos voortgestuwd naar de blauwe bergen in 't verschiet, en eer ge u in de schoone lijnen daarvan kunt verdiepen, komt telkens weer zulk een kale kapokboom, die hier voor telegraafpaal dienst doet, tusschenbeiden; of ge krijgt een mondvul rook te slikken, want alle vensters stonden natuurlijk open. Belangrijker voor een goed teekenaar zou het zijn in de derde klasse plaats te nemen. Een schilderachtig tooneel kunt ge daar gadeslaan: bont uitgedoste inlanders in alle mogelijke houdingen, die hunne stroosigaretjes en sirihpraimpjes genieten met stoische kalmte en door niets in hunne rust gestoord, dan door de verkoopers van snoeperijen aan de verschillende halten; snaterende, wel voldane Chineezers met hun aardige staarten en slimme oogen; een enkele afstameling en nederige of zuinige Europeaan, die in verheven eenzaamheid daartusschen zit. Merkwaardig is het ook, dat in een Mohammedaansch land de vrouw zich overal zoo vrij beweegt, en dat het Mohammedanisme den inlander (lees den Soendanees tenminste) niet zoo onverschillig is als men in Holland wel eens denkt, getuigen de tallooze bedevaartgangers, die men overal ziet. Het voornaamste schepsel waant zich ook de Arabier, het echt Semitisch gelaat, waaraan zonde en gierigheid een allernaangenaamste uitdrukking gaven, met de grootste minachting opheffende. (Er zijn anders onder de jonge Arabieren zeer schoone menschen en waardige gestalten.) Verder volgt eene beschrijving van de zendingsschool door wijlen Mevr. M. gebouwd, waar Chineezers de leerlingen zijn, en hetgeen men verder zoo van een zendingspost gemeenlijk vindt opgeteekend.

Buitenzorg is een zeer eigenaardig zendingsstation. De beschaaftste kringen der Europeanen, de ambtenaarswereld met den Gouverneur-generaal aan het hoofd, een garnizoen, een

gezondheidsoord voor militairen van Atjeh vooral, een groote Chineesche wijk, maken het tot een hoogst belangrijke plaats; maar er woont dan ook een wereld, den inlander vreemd, waarmee hij zich nooit vermengt en die hem op den achtergrond plaatst. Ook dit ontnemt alle werkelijkheid aan de voorstelling, die men zich gewoonlijk van een zendingspost maakt, dat er een gouvernementspredikant en een Roomsche priester is. Het is een uiterst deftige plaats, en 't schijnt éen bloementuin door den heerlijken plantentuin bij het paleis van den Gouverneur-Generaal, die in een zeer groote uitgestrektheid alles bezit wat de Flora der tropen bekoorlijks heeft, en dat alles aan de eene zijde omlijst door de in wolken gehulde bergen, namelijk den Préanger en den rookenden Gedeh. Mijn verdere tocht deed ik nog met een karretje naar de zendingsposten in de Préanger-regent-schappen, waar men nu (1889) overal met den spoortrein komt; over den Mengamendoeng naar Tjandjoer en vervolgens. Over het geheel is het tooneel meer liefelijk dan aangrijpend, meer vredig dan schokkend, rijk aan afwisseling en heerlijke smeltende tinten. Aan de eene zijde heeft men eerst geruimen tijd den Salak, later de rookende kraters van den Gedeh, en al stijgend voert de weg over den zoogenaamden Poentjak. Het zou vermetel zijn een weg, reeds zoo dikwijls beschreven, nog eens te willen teekenen, maar hoewel nooit in Zwitserland geweest zijnde, kan ik mij niet voorstellen, dat het daar schooner kan zijn. De eerste halte is Toegoe, waar ik kennis maakte met een postloods. Stel u een korenbeurs uit de eene of andere Hollandsche stad voor b. v. Leiden. Aan weërszijden van den weg zijn een paar bamboezen huisjes en paardenstallen, waar eenige inlanders in lusteloze houding hier en daar zitten of hangen. Het midden van het gebouw blijft vrij voor voetgangers en rijtuigen, een bonte mengeling. En aan weërszijden staan tafeltjes laag bij den grond, met geroosterde Turksche tarwe en allerlei lekkers voor het inlandsche gehemelte. De winkeldochters wachten met de hand op den elleboog geleund op de koopers, meest sjouwerlui, die met vruchten heen en weer trekken, en die straks om de tafels heen hurken. Als ge verzadigd

zigt van dit wonderlijke schouwspel en op de voorbijgangers gaat letten, treft u menig merkwaardig gezicht: een dorps-hoofd, net uitgedost, op een kittig paardje, met zijn bloote voeten in de stijgbeugels, een zware horlogeketting op de borst, en een gezicht waarop een: „Hier ben ik” staat te lezen, rijdt deftig voorbij, terwijl een kleine jongen, met niets dan een linnen haasje, van voren open, aan 't lijf en een fez op, met twee ganzen onder den arm voor hem uitdraaft. Hij brengt zeker een geschenk aan een groot heer. Dan ziet ge sjouwerlui met zware vrachten van allerlei aard aan een veerkrachtigen bamboe over den schouder, met naakt bovenlijf en een reusachtigen zomerhoed, op een statig sukkeldrafje en met een hoog ernstig gezicht, zonder een zweem van vermoeidheid voorbijgaan. Vergaderen zij om hun snoeptafeltje, dan komen de tongen los en vangt men allerlei Italiaansche klanken op, zonder een woord er van te kunnen begrijpen. Vervolgens komt er een wagentje vol hadjies kersversch uit Mekka met gesluierde dames, die alleen haar schitterende oogen vertoonen en in de prachtigste zijden sjawls zijn gewikkeld, of een Europeaan, die naar een gezondheidsetablissement gaat, snort u voorbij. Als de paarden uitgerust zijn, gaat het al verder, al hooger, al steiler. Eindelijk heeft zich een optocht van eenige karretjes en rijtuigen gevormd, en trekt men tegen den vermaarden top op. Geschreeuw, geklap van zweepen, koelies, die helpen duwen, elkaar aansporen en zelve doodkalm blijven, en nu eens met hollen, dan weer met stilstaan komt men den berg over. En als ge afdalende terugziet, blikte ge op een spel van nevelen en licht en kleurschakeeringen van groen, die onbeschrijfelijk zijn, en voor u ligt de Preanger met zijn onafzienbare rijstvelden, een land met heuvelen en dalen, met hooge en lage waterwellingen. En zoo bezocht ik verder de zendingsposten te Tjandjoer, Soemedang, Madjalengka, enz. School, prediking, zielen helpen, helpers opleiden, de menschen werk verschaffen, ziedaar al de middelen, met meer of minder goed gevolg aangewend, om het volk te naderen, zijn invloed te doen gelden, het Evangelie te prediken. Hoe machtig de indruk der natuurtooneelen op mij was, blijkt uit deze strofen:

Gloeiend Oosten, met uw weelden,
 In uw tooverkleuren pracht,
 In uw zinnestrelend kittelen
 Als de donkre „Nonna" lacht. —
 Met uw inkarnaten verven,
 Kolen vuurs in 't malsche groen,
 Waar de zoele winden suiz'lend,
 De melattis geuren doen.
 O, mij duizelt, als ik droomend,
 't Klinglen der karbouwen klok,
 Als een diep weemoedig fluisteren,
 Stil beluister." —

Uit mijn latere reisbeschrijving, na een driemaandelijkschen arbeid op het seminarie voor inlandsche predikers te Depok, neem ik nog een en ander over. (De tocht gold verschillende zendingsposten tot kennismaking).

Ik bracht eene week door op den zendingspost T. en maakte kennis met een zeer eigenaardig man en een zeer eigenaardig huisgezin. De Heer W. toch huwde een Javaansche Christin; met weinig moeite kan men zich voorstellen, dat dit een bijzonderen tint gaf aan alles, wat ik opmerkte. Maar ook op zichzelf heeft de zendingspost aldaar een afzonderlijk karakter, als ik het zoo noemen mag. Ik zou bijna willen zeggen, het is een treurige of droeve taak daar te arbeiden. Behalve de overbekende moeiten en verdrietelijkheden heeft de zendeling daar met een bijzondere vijandin te kampen, n. l. de moeraskoorts. Toen ik medeging op huisbezoek bij enkelen, overviel mij zulk een gevoel van verslagenheid bij die naamlooze ellende, dat ik onwillekeurig dacht aan die twee fortuinzoekers aan de boorden van de Mississippi, door Dickens in zijn „Martin Chuzzlewit" zoo meesterlijk geteekend. Gelukkig de bewustheid te hebben, dat geen ellende grooter is dan de Helper, maar hoe bitter voelde ik het gemis aan de kracht des Heeren, die de koorts bestraft, dat ze terstond de lijdens verliet. Smeeken met schuldbelijdenis in het hart was alles wat wij konden doen, maar bij de herinnering aan die tooneelen, voel ik hetzelfde verwijt: „Wat is u, gij kleingeloovige?"

Bij Hoezoo in Semarang hoorde ik nog van den ouden Brückner en zijn Javaanschen bijbel, in 't pakhuis bewaard; vandaar uit werd Solo's vorstenzetel bezocht en zendeling d. B. Ook Jansz, de man van de landontginning en Evangelisatie, werd niet vergeten. Bij dit bezoek maakte ik recht kennis met het leven der inlanders. Ik reisde in een inlandsch vaartuig en logeerde een nacht bij een Javaansch Christen op zijn ambin (bank). Zoo kwam ik in Soerabaja — stellig de prettigste stad op Java met zijn Chineesche en Arabische wijken en vertier. Een van de aandoenlijkste uitstapjes in die stad, was een bezoek aan het huisje van den ouden Van Embde, dat nog altijd in dienst is van de zending. Oud en vervallen zag het er uit, een paar kleine logeerkamers en een zaaltje voor vergaderingen voor het Maleisch sprekend publiek dat af en toe wordt gebruikt, ziedaar al! Maar schooner gebouw bevatte in mijne oogen heel Soerabaja niet dan dit huisje van den trouwen dienstknecht des Heeren, die reeds lang tot zijne rust inging. Verbeeld u den man, om de verkondiging des Evangelies gevangen, daar hij weigerde geldboeten, hem wegens rustverstoring opgelegd, te betalen. En die, uit de gevangenis ontslagen, voor de kosten den Assistent-Resident komt betalen!

Te Modjo-Warno vond ik een geheel georganiseerde gemeente. Ook heb ik er den ouden Paulus Tossari nog ontmoet. Een waardig man met een paar levendige oogen en nog kloekke gestalte. Veel hulp kon hij natuurlijk niet verleenen, maar ik had de overtuiging dat hij niet anders dan een goeden invloed kan oefenen. (Men leze overigens de nog altijd belangrijke mededeelingen van het Nederlandsche Zendelinggenootschap.) Een heerlijken tweedaagschen bergtocht maakte ik naar het Malangsche, langs een weg, met de rijkste heerlijkheden van Gods schepping omzoomd en gezichten van bruisende bergstroomen door donkere bamboewouden, schuimende watervallen en hooge woudreuzen, alles in de schitterendste tinten gekleurd. En langen tijd zag ik aan den eenen kant de kale toppen van den Kloet, gekoperd door de morgenzon. Slechts betreurde ik bij al dat reisgenot het gemis

van zoo menig trouwen kameraad en makker uit vroeger dagen.

Eindelijk was ik aan het doel mijner reize gekomen. Ik was in de Residentie Bezoeki, onder de Madoereezen!

Van Bondowosso het volgende: Merkwaardigheden zijn hier niet. Evenwel treft men er nog al veel Europeanen en daarmee gelijkgestelden aan, zoodat er moeielijk een huis te krijgen was, en men maar blijde mocht zijn, dat er gelegenheid was, om in een logement zijn intrek te nemen. De bevolking van de Residentie Bezoeki bestaat voor negen tienden uit Madoereezen, voornamelijk van Soemenep afkomstig, welke zich hier gevestigd hebben, dikwijls tijdelijk, om in het planten van tabak, suiker enz. een bestaan te vinden. Deze cultuur, naast die van de gouvernementskoffie, de voornaamste bron van welvaart, schijnt voor het volk vrij ruime inkomsten te leveren, terwijl de koffie meer aan anderen ten goede komt. Men verhaalt dat de van Madoera overkomenden met de verdiende penningen naar het vaderland terugkeeren, en daar hun schot en lot van betalen, om als ze verteerd zijn, weêr over te steken en op nieuw hun geluk in het kweken van het Nicotiaansche kruid te beproeven. De aanplant geschiedt geheel in vrijen arbeid; de ondernemer legt kweekbedden aan en levert de jonge plantjes gratis aan wie ze halen wil. Brengt zulk een persoon dan later een duizend of meer volwassen planten, dan ontvangt hij daarvoor een vastgestelde som voor elke duizend. Die planten worden vervolgens in lange loodsen gedroogd en later uitgezocht, totdat zij op den broeistapel komen. Het uitzoeken geschiedt door vrouwen en meisjes. De uitgezochte bladeren worden in bossen gebonden en voor een zeker aantal bossen wordt weêr een vaste som betaald, zoodat van ijver en handigheid het loon afhangt. En aan geen van beiden ontbreekt het den Madoereezen. Twee of meer loodsen met hunne nabijgelegen kweekbedden staan onder een Europeeschen opzichter, terwijl alles weder onder eenen administrateur komt, die de verantwoordelijke man is. Zoo wordt door de Europeanen geld onder het volk gebracht, en met het geld de ondeugden der Westersche

volken en beschaving. Zooals men zulks kan verwachten van menschen uit allerlei natiën, aangekomen om fortuin te zoeken, zijn zij in den regel beginsel- en zedeloos. De indruk, die de Europeaan op de inlanders maakt, laat zich afleiden uit het sprookje, waarin hij hem laat afstammen van een booze geest en een witten buffel. Toch schijnt de onderlinge vriendschap en hulpvaardigheid der blanken als een laatste nafonkeling van Christelijke liefde bij hen niet geheel aan de aandacht te ontgaan.

Vooralsnog kon ik weinig anders doen dan pogingen aanwenden om bijbellezing te houden, te protesteeren in privaat-gesprekken, enz. eenigszins trachtend een zout te zijn. Ook met taalstudie mij onledig houdend, hield ik voorts bijbellezing in 't Maleisch, ten huize van een Amboneesche gedoopte „moeder Balthis.” Dit was alles nog in Bondowosso. Later, veel later hadden we een paar keer publiek debat met een socialist quand même, maar alle pogingen om de Indo-Europeesche maatschappij boven den mammondienst te verheffen, mislukten volkomen. Het eenige, dat ik misschien heb bereikt door Gods genade, is een indruk geven van ernst en oprechtheid. Een enkelen Christenbroeder mocht ik ontmoeten, maar een zeer enkelen.

Den 29sten November 1880 betrok ik mijn huis te Soember Pakem, waar ik ruim zes jaar heb gewoond. In den beginne was het wel een weinig vreemd zoo geheel alleen, maar ik had goeden moed, en vond dan ook spoedig een aanknopingspunt met de bevolking. Velen kwamen om geneeskundige hulp. Elken avond verzamelden zich ettelijke jongelieden om lezen te leeren, enz. en de eerste bijbellezing werd door een dertigtal hoorders bezocht. Mijne verwachtingen waren niet hoog gespannen, overtuigd dat nieuwsgierigheid bij dat al de hoofdzaak was. Voorts had ik éene verzuchting, dat God de gebeden voor de Madoerezen verhooren zou. Zij hebben het toch zoo noodig, die onwetenden, luchthartigen, onverschilligen, met zich zelf ingenomenen! Evenwel is de Madoerees voor den Europeaan in menig opzicht een gesloten boek. Pogingen om de jeugd te winnen met belofte van geschenken, of met zoete

woordjes, leden alle schipbreuk. Niets kan de kinderen bewegen het bosch en de vogels te verlaten, en zou men niet geneigd zijn hun gelijk te geven?

Ook gewaag ik van de opium en van hetgeen ik beproefd heb om enkele slaven ervan te verlossen. Hier past het oude woord: „Het loert als een adder en zal bijten als een slang.”

Over ziekenhulp het volgende. Een ding is zeker, wilt ge een ernstig kranken inlander wezenlijk helpen, dan moet hij verpleegd worden in een andere omgeving dan de zijne. Zoo hij nu al geneest, is het aan Gods groote barmhartigheid te danken. In den regel sleept hij een half ziek lichaam jaar en dag met zich om. Honderden sterven op middelbaren leeftijd door gebrek aan verzorging, uit onbeholpenheid. Ik spoor aan tot het oprichten van een hospitaal of diakonesseninrichting in een gevestigde Christengemeente als Modjowarno b. v. Ook de hulp van de inlandsche geneesheeren, die zonder kennis van zaken medicijnen geven, gepaard met allerlei bijgeloovige tooverkunsten tegen hekserij, doet menigen zieke ten grave dalen. Treurig vooral ook is het, dat onder Christenen, de half Europeanen hetzelfde bijgeloof en dezelfde knoeierijen ingang vinden. Men heeft mij verhaald van Nonna's, die vast geloofden dat ze de koorts hadden gekregen door eene of andere betoovering, en ik bezat een recepten-boek van een inlandsche dame, waarin men leest van bosjes haar, die gedoopt moeten worden in baden voor kinderen met stuipen, en van afschrapsel van deur of bank, dat, vermengd met een of andere pap, een goede werking belooft, terwijl men bij 't gebruik van een andere medicijn aanraadt de Mohammedaansche geloofsbelijdenis op te zeggen, onder bijvoeging, dat men zich aan Gods wil onderwerpt of Allah verlichting geeft of niet. Dat in den beginne ook enkele bedevaartgangers of hadjies en kooplui uit nieuwsgierigheid kennis komen maken met den nieuwen meneer en zijn leer, laat zich denken. Over het geheel schijnt men dadelijk iets te beseffen van de reinheid van het Evangelie; men geeft aan bijbelsche geschiedenissen zijn eigenaardige opvatting door b. v. in Kaïns verwerping aan de geringheid van

het offer toe te schrijven; maar men vindt over het geheel het liefhebben van vijanden en diergelijken zoo onmogelijk, dat alsnog van volgen dier nieuwe leer geen sprake is, omdat natuurlijk het rechte begrip omtrent den Zaligmaker ontbreekt. Hun ontwakend geweten hoort de wet, maar de blijmare van verlossing dringt nog niet tot het bewustzijn door. Zoo blijven de berichten, die ik opzond, vrijwel doorlopend. Weinig vrucht op school, weinig belangstelling voor de bijbellezingen; bij Europeanen beleefdheid; van enkelen, de familie W. en Dr. C. vriendelijke hulp en bijstand in menig opzicht. Iets centonigs, weinig verheffenda, geen groote moeilijkheden zijn aan den arbeid verbonden. Reeds spoedig, te spoedig wellicht, neem ik het besluit een Bijbelsche geschiedenis in het Madoereesch uit te geven, daar er niets leesbaars voor de schooljeugd in die taal bestaat. Het was in één woord een „cacographie” - maar deed en doet zijn diensten. Een collega schreef mij in die dagen: „In de zending zetten zich de minste bloesems tot vrucht,” een waar en tekennechtig woord. Van mij en mijnen arbeid liet het Soerabajasch Handelsblad in No. 162 van het jaar 1882 drukken: „Onze zendeling leeft heel stil en ik zie hem zelden of nooit. Men vertelde mij, dat hij een leerling heeft, die nogal vorderingen maakt, lezen en schrijven kan en eenig begrip heeft van aardrijkskunde, geschiedenis en meer van die wetenschappen. E. sticht meer nut met de verstrekking van medicijnen aan de vele zieken, die bij hem komen. Maar vruchten van zijn arbeid geloof ik niet dat hij tot heden veel heeft geplukt, niemand heeft zich aangeboden om zich te laten doopen.” ¹⁾ Van dien eenen leerling onder een afzon-

¹⁾ Hetzelfde blad schrijft in 1888 het volgende over den zendingsarbeid van den Heer Esser. „In het Bondowossosche en Djemberseche neemt de propaganda van Dr. J. P. Esser zeer toe. De gevolgen, die men te Modja-Warno ziet, vallen ook daar op kleiner schaal op te merken: een ingelogen gedrag, spaarzaamheid, plichtsbetrachting. In de pittige Madoereezen moge de Christelijke moraal minder spoedig post vatten, is het eenmaal zoover, dan zijn de resultaten bij hen nog wel zoo frappant als bij hunne meer meegaande Javaansche broeders.”

IN DE SCHOOL. (blz. 18).

1871

derlijk hoofdstuk straks meer (Zie Pa'k Byng). Als curieuse aanvulling van mijn wanhopige pogingen om iets wezenlijks te verkrijgen, moge de aanstipping dienen van een Kerstfeestviering met fraaien boom, muziek en al, om leerlingen op de school te lokken. Behalve de inspanning en moeite om alles gereed te krijgen, kostte het feest een kleine f 100.—, maar de uitslag was: wegblijven van de leerlingen, die er nog waren. Welk een genade, dat de Heere er den moed bij dat alles nog inhield !

Toen met Paschen onze eerste nachtdaalsviering met Madoereesche broederen plaats had gehad, teekende ik daarover aan: Ik kan niet anders dan stamelend herhalen: „Loof den Heere, mijne ziel, en al wat binnen in mij is zijnen Heiligen Naam!” Van dien tijd af begonnen de zondagmorgendiensten, zoodat er driemaal in de zeven dagen gelegenheid was het Evangelie te hooren. Een half jaar later volgde de doop van Martha en Maria, waarvan Martha eigenlijk Maria moest heeten, en eene huwelijksinzegening. Er was iets poëtisch en aandoenlijks in de keuze dier namen en als ik mij dat huwelijk tebinnen breng, denk ik aan een rozentuin en ruik melattigeuren. Eenvoudig en zonder veel émotie bleef het gemeenteleven in dien kleinen kring. Een liefdemaal met Kerstmis, een oogstfeest met psalm- en lofgezag zijn zoo wat de voornaamste gebeurtenissen; een enkele maal een meer openbare overtreding van Gods geboden, die met eene openbare schuldbelijdenis wordt geboet. Straks een reis naar Madoera, ten behoeve der bijbelvertaling. Hieruit een enkel schetsje. In een inlandsch vaartuig met vele reisgenooten deed ik den overtocht, en den ganschen nacht door heb ik met hen kunnen spreken over den weg der zaligheid. Na een nacht en een halven dag aan boord vertoefd te hebben, haalde ik, in 't gezicht der Madoereesche kust genaderd, een sloepje aan, waarmede wij spoedig den wal bereikten. De aankomst is verrassend voor iemand uit „de lage landen van overzee” afkomstig. Bij 't opvaren toch van „Kali Marenga”, waant men zich ineens verplaatst in zijn vaderland. Die huizen aan den rivierkant, ginds die ophaalbrug, de kleine schuitjes en grootere

vaartuigen, op- en afkomend, alles herinnert aan Holland. De begoocheling duurt echter niet lang. De wuivende palmen, de liefelijke tamarinden, de groepjes bont gedoste inlanders, de bleke kindergezichten en de bronskleurige „baboes”, bovenal de drukkende hitte, brengen u wel spoedig weder thuis in het land der tropen, waar een eeuwige zomer bloeit.

In het logement bewees de waard mij geen gemeene vriendelijkheid, en over het geheel heb ik een liefelijk souvenir van mijn verblijf in het Soemenèpsche. Te Mandhing vertoefde ik ruim een maand onder het gastvrij dak van den controleur om met mijn vriend Adi Djaga Negara aan de bijbelvertaling te kunnen werken.

In den „Kraton” bracht ik een bezoek aan den regent, aan wien ik introductiebrieven had. De Pangeran (Prins) ontving mij met een innemende waardigheid, die mij zeer aangenaam aandeed. Zijn gansche wezen teekende den edelman, den afstammeling van Madoera's vorsten. Het vorstelijk verblijf zelf scheen mij toe, voor zooveel ik zulks bij avond kon beoordeelen, vrij goed onderhouden te worden. Althans de voorgaanderij of „pendopo” waar wij ons bevonden, een vertrek van onmetelijke ruimte, is recht prinselijk gemeubilteerd, alleen maar naar mijn smaak te Europeesch. Gezeten zijnde, werden mij, zooals dit in Indië gebruikelijk is, geestrijke dranken aangeboden. Dat ik daarvan niets wenschte te nemen, maar mij tot een glas seltzerwater bepaalde, scheen den Prins niet ongevallig. Hij toch, goed Muzelman, moet zich ook van al wat alcoholisch is, streng onthouden. Onze conversatie werd weldra in 't Madoereesch gevoerd (Maleisch is de omgangstaal) en na een weinig gepraat te hebben, bood ik Z. H. een door mij opzettelijk meêgebracht exemplaar der Madoereesche bijbelsche geschiedenissen aan. Hij begon er dadelijk in te bladeren, riep vervolgens zijn zoon, een knaapje van ongeveer twaalf jaren en liet dien de geschiedenis van Adam en Eva voorlezen. De inhoud scheen hem zeer te bevalen. Herhaaldelijk knikte hij goedkeurend en toen het hoofdstuk uit was, zeide hij: „Dat is zeer schoon.” Wij spraken nog over andere dingen, o. a. ook over zijn

voorgeslacht en diens trouw aan ons gezag en ik beloofde hem van een en ander een kort verhaal in 't Madoereesch, welke belofte ik heb gehouden door 't hem uit „Van Hoevell's reis” over te zetten.

Adi Djaga Negara, die mij bij mijne bijbelvertaling behulpzaam was, is werkelijk den hem gegeven lof ten vollen waardig. Hij was een schoolmeester in zijn hart, op zijn manier een groot voorstander van leerplicht. Onze arbeid werd meermalen afgebroken door gesprekken over allerlei onderwerpen, meestal naar aanleiding van de Schriftuur, die wij lazen. Dikwijls waren daar ook andere inlandsche hoofden bij tegenwoordig. In den beginne, toen wij b. v. de Bergrede lazen, heette het: „Uwe leer is even als de onze, daar is geen verschil in onze boeken.” Kwamen wij later aan de kruisiging des Heeren en spraken wij over de verzoening, voor zondaren teweeggebracht, dan veranderde echter deze meening en toen er van wedergeboorte sprake werd en van de belijdenis van Jezus Christus als de Zoon Gods, wijzigde zich het eerste gunstige gevoelen en betuigde men, dat de profeet (Mohammed) verbood te erkennen, dat God eenen Zoon hebben kon. Eindelijk aan de belofte des Heeren van den Trooster, dien Hij van den Vader zenden zou, gekomen, vroegde men met groote belangstelling naar de leer der Drieëenheid en sprak het onverholen uit dat de leer der Heilige Schriften zeer diep was. Men gevoelde, dat het hier ernst werd met den godsdienst en zeide herhaaldelijk: „Ach mijnheer! dat is zeer zwaar, mijnheer.” Ook vroeg men nog of er, als men Christen werd, daarin een kracht van overtollige goede werken kon liggen, ten bate van ontslapen voorvaderen. De Radboudsvraag misschien?

Verder hadden we het over de dingen dezer aarde; over de bestuursverandering, die aan 't leenstelsel een einde maakte, waardoor de grooten om baantjes voor hun kroost verlegen raakten; voorts over ziekte, anatomie, bloedsomloop en ademhaling, over de uitvindingen der menschen in 't Westen, over bevroren vleesch uit Australië, wiskunde, aardrijkskunde, electriciteit, ja wat niet al. Het was soms verbazend

moeielijk alle vragen te beantwoorden. Zulke gesprekken in 't Madoereesch waren mij geheel vreemd. En als wij dan ons gesprek besloten, was er iets weemoedigs in hun klacht: „Mijnheer! wij zijn maar koelies, vergeleken bij de blanke menschen.” Wiens schuld? En dezelfde, die een redelijke beschaving en ontwikkeling deelachtig was, betuigde vast te gelooven, dat de Hindoetempel, Boraboedoer, door djins of demonen werd gebouwd. Mijne bijbellezingen in het openbaar waren zeer rumoerig en wekten weinig belangstelling.

Ik was echter ook wel eens te paard. Daar ik de landstreek wilde leeren kennen, vergezelde ik mijnen gastheer op zijne tochten en kon daardoor veel zien en opmerken. Wetend dat Madoera onvruchtbaar is, viel de kennismaking mij zeer meê. De bevolking ontwikkelt daardoor veel meer geestkracht en ijver. De hooge bergen van Java mist men er geheel en de tooneelen herinneren meer aan 't Gooische of Betuwsche. Bij 't Noorderstrand gekomen, ja waarlijk daar waren de Haarllemsche duinen met hun bloemeken en welig groen. Maar nauwelijks Amboetoen ingereden, ontmoette het oog de zee, welke met haar azuren tint, haar bochtige, bloeiende kusten de vaderlandsche herinneringen tot een droombeeld maakte. Slôeg men dan het oog op de morsige, witsteenen huisjes, nauw en dicht op elkaar gebouwd, de steegjes krioelend van naakte kinderen en vrouwen met roodgele doeken om het hoofd gewonden tegen de brandende zonnestralen; rook men de geuren van visch, knoflook en Oostersche vruchten, lette men op het behagelijk „dolce far niente” der weinige visschers, die aan wal gebleven waren, dan leed het geen twijfel of men dacht ook aan „Italia la Bella” mij helaas! alleen uit de boeken bekend.

Voor ik de reis over Madoera naar Soerabaja aanvaardde, bracht ik nog een bezoek aan de graven der oude Panembabans van Soemenep. Ofschoon eigenlijk geen liefhebber van het bezien van kerkhoven, trof mij toch bij deze rustplaats der dooden groote eenvoud. Eigenaardig waren de neteldoek-sche gordijnen over de tomben, hetgeen deed denken aan de rust des slaaps. De weg naar Pamekassan en verder westwaarts

is niet onaangenaam, zelfs hier en daar buitengewoon schoon. Ik herinner mij o. a. het dorp Moenlok, waar men bij een draai van den weg, rijdende in de verkwikkende schaduw van de heerlijkste palmen, pisangs, djamplang- en tamarindeboomen plotseling het gezicht krijgt op de blauwe zee met haar blanke zeiltjes, die de visscherssloepen verraden; en Java's bergen deinend in 't verschiet. Men kan zich niet weerhouden in zulk een oogenblik nogmaals de kreet „thalatta! thalatta!” te slaken. Het geheel gaf zulk een paradijsachtigen indruk, dat de verzuchting in mijn binnenste rees: „Mocht ik hier blijven en nimmer meer iets hooren van tranen, rouw en dood.”

Hoe verder westwaarts, hoe vruchtbaarder zou men zeggen op het oog. In 't Sampangsche en Bangkallansche treft men zeer schoone menschen en vee aan. Overigens is de maatschappij daar als op Java. Onder Europeanen, inlanders en vreemde Oosterlingen, als overal in Indië een streven naar iets, een begeeren naar dingen, die verkregen, geen genot, geen vreugde opleveren. Over het geheele bestaan der Indische maatschappij ligt iets onbeschrijfelijk mats, eentonigs, onbeduidends, dat het hart benauwt. En predikant noch pastoor, die met Ezechiëls profetie deze schimmenwereld nieuw leven inblaast, want ze zijn zelf phantomen, sommigen met een vriendelijk schijnleven, anderen spookachtig verschrikkend. Wanneer zal Neêrlands Christenvolk zich zijner roeping bewust worden, en de zending niet langer een soort van liefhebberij op geestelijk gebied blijven, maar met ernst worden aangevat? En zal ik nu nog verhalen van den oogzieke, die uit bijgeloof blind werd; van den palmtapper, die heil hoopt van Diwi Anggrimi, van het kinderlijk naïeve dat in dankgeloften enz. soms het inlandsche volk aankleeft, als een verkwikkende tegenstelling van het gruwelijke der uitgeputte overbeschaving? De verkwikking zou niet moedgevend, maar veel eer benemend zijn, als het Evangelie niet vertroostend sprak: niet in den natuurlijken mensch met zijne passies, noch in het cynisme der tweemaal verstorvene humanistische Christenen, maar bij mijn: „God heeft in den mensch een welbehagen” vindt gij troost!

Maar uw gemeente? Ja, zij was zoo klein en het kost zulk een moeite bij de armen vertrouwen te vinden. Uit den aard der zaak was het leven daar veelbewogen leven. Toch was er soms veel strijd en worsteling in den gebede tegen zonde, ziekte en dood. „Dan, hulpe van God verkregen hebbende,” belijden wij allen met ootmoed, „sta ik tot op dezen dag.” En al kleefde maar al te vaak onze ziel aan 't stof en hadden we uit te roepen: „Maak mij levend naar uw Woord,” toch grepen en grūpen we moed om dat andere woord vast te houden: „Ik ben de uwe, behoud mij, want ik heb uwe bevelen gezocht.”

Tegen ziekten vond ik, met dank zij het geschreven, veel menschelijken steun in de bereidvaardigheid van Dr. Cramer.

Als appendix volgde hetgeen ik Pa'k Byng over mijn mailreis heb geschreven:

MARSKILLE, 3 Juni 1887.

Moge des Heeren zegen uw aller deel zijn, en gij naar ziel en lichaam begenadigd worden. Dag aan dag bid ik, gelijk de apostel Paulus eertijds, en dit is mijne bede voor mijne broeders en vrienden te Soember Pakem, die ik allen liefheb: „Moogt gij allen bewaard worden, en gij allen, jongen zoowel als ouden, de gemeenschap van den Heer ondervinden; Hij is toch uw en mijn Heiland.” Wat mijne reis betreft, nadat ik van Soerabaya vertrok, ze was wel wat langzaam en langwielig, daar we voortdurend wind en stroom tegen hadden; er was echter ongeval noch gevaar. Te Soerabaya en Batavia heb ik door Gods goedheid nog in 't openbaar tot de Hollandsche broeders mogen spreken, en ook nog van mond tot mond over onze plannen: „Evangelisatie door landontginning,” te Djember. Geen der broeders scheen er tegen, maar niemand scheen er bijzonder meê ingenomen; zoodat hun gevoelen was als het onze.

Onder mijne medepassagiers waren weinigen, die den Heere en zijn Woord kenden; ook onder het scheepsvolk maar enkelen. Doch de kapitein had geen moed om mij te laten

voorg an, zoodat ik maar traktaatjes uitdeelde, opdat de menschen zelve er van zouden kunnen lezen. Ook aan de kinderen vertelde ik een weinig uit den Bijbel. Er waren vele kinderen, waaronder een blind, die wel gaarne scheen te willen hooren van de barmhartigheid van den Heere Jezus. Maar hoewel ik nu niet in 't openbaar kon spreken, sprak ik nog veel met de menschen over de dingen der zaligheid, beproevende hunne harten levend te maken. Edoch, het gemoed van de meesten onder mijn volk schijnt wel door den Heere verhard te worden. Het is met droefheid dat ik het schrijf.

Ook waren er nog een honderdtwintig bedevaartgangers, die naar Mekka gingen. Daaronder vele menschen van Bangkalan en Soemenep. Elken zondag predikte ik voor hen. Hun gids of begeleider kende het Evangelie een weinig en twistte met mij, zeggende: „Het is onmogelijk dat God een zoon heeft." Nu, gij kent hunne wijze van tegenspreken wel. Nadat het schip Batavia had verlaten, ging het door naar Padang op het eiland Sumatra. Daar ben ik ook aan wal gegaan en bezocht den zendeling en nog een anderen broeder, die vroeger mijn vader had gekend. De heer, die het Evangelie op Padang verkondigt, woonde vroeger op het eiland Nias. Nu evangeliscert hij onder de Niassers te Padang, die daar als sjouwerlieden komen werken, evenals de Madoereezen te Soerabaya. Het is zeer noodig dat die heer te Padang woont, om de broeders, die in de binnenlanden aan de Batakkers het Evangelie verkondigen, van dienst te zijn. Ook ontvangt die heer de soldaten, die in Padang zijn, trachtende hun leven te veraangenamen en hun de blijde boodschap te verkondigen. In Padang zijn weinig vrome menschen.

Van die stad werd de reis vervolgd en zagen wij geen land, totdat wij te Aden aankwamen. Deze plaats behoort aan de Engelsche regeering. Ze ligt ten westen van Arabië aan den ingang van de Roode Zee. Het geheele schiereiland is als één rotssteen. Er groeit niets. Daar is niets dan steen en zand en kiezel. Het is er zeer heet en droog. Er is geen schaduw dan van de rotsen, en men kan er goed verstaan het woord van den Psalmist: „De Heere is mijn

rotssteen, mijne schaduw aan mijne rechterhand." De menschen, die er wonen, zijn van gemengden oorsprong. Er zijn Mooren, Negers en Arabieren. Ook zijn er winkels voor Europeanen en logementen. Die daarin handel drijven zijn Perzen; ze gelijken zeer op Joden. De Europeanen aldaar zijn ambtenaren en soldaten. De huizen zijn van bergsteen gemaakt en zien er wit uit, evenals de huizen in het Soemenepsche; ze zijn klein en nauw, met platte daken van een soort van riet met pleister besmeerd; ook wel van zeildoek alleen. De weg naar de stad is als die van Bezoeeki naar Probolingo, waar hij door de rots heengaet; gij zult u dat wel herinneren. Op dien weg ontmoet men kameelen, ezels en kleine ossen uit Hindostan, die allen bepakt zijn of karren voorttrekken. Menschen en beesten zijn allen even mager. Waar zij van leven weet ik niet. De Arabieren verkoopen er struisveeren, waarvan ik er een paar heb gekocht, omdat zij nogal goedkoop waren en in Nederland duur en vele Hollandsche vrouwen ze als sieraad gebruiken. De kinderen van Aden bedelen allen en duiken in de zee om het geld op te vangen, dat men er in werpt. Ze zijn allen verbazend vlug in 't zwemmen. Al deze dingen, zooeven genoemd, waren zeer merkwaardig om te zien; maar ik geloof, dat het leven zeer zwaar is voor de lieden, die er wonen, want er is geen enkel groen blad. Alleen de top des bergs is begroeid, want daar hebben de Engelschen groote waterbakken in de rotsen doen uithouwen. Als er nu regen valt, vullen zich die bakken; tot wel vier millioen flesschen gaan er in één zulk een bak. Nu waren ze bijna allen ledig, want reeds gedurende twee jaren was daar geen regen gevallen. De menschen van Aden putten nog water in lederen zakken, zooals in den Bijbel staat vermeld. Dicht bij die waterbakken is eenig plantsoen, geplant in van elders aangebrachte aarde. Er zijn waroe- en andere schaduwboomen. Het kost nogal heel veel om die in het leven te houden.

De kooplieden en bedelende kinderen aldaar verstaan allen een weinig Engelsch. Er is ook een fraaie Christelijke kerk. Of er een evangelieprediker voor de bevolking van

Adén is, heb ik niet kunnen onderzoeken, daar het schip er slechts twee of drie uren ophield. (Ik meen later gelezen te hebben, dat er een missie begonnen is.) Den 26sten Mei kwam de boot op de plaats, waar vermoedelijk de kinderen Israels zijn doorgetrokken. Het was bij het opgaan der zon. De afstand tusschen Egypte en Arabië op die plaats schat ik derdehalfmaal zoo groot als van Soerabaya naar Kamal. Aan weerszijden was de oever van geelkleurig zand. Op eenigen afstand van de zee bevonden zich slechts rotsen. De lucht was niet zeer helder, dus kan ik niet met zekerheid zeggen of er nog iets groeide, maar naar het mij voorkwam, niets. Ook zag men in de verte de toppen van het Sinai-gebergte; ongeveer zooals men van Soember Pakem uit den Sméroe zien kan, doch spitsier van punt; er komt geen rook uit, daar de Sinai geen vuurspuwende berg is. Niet lang daarna kwam de boot aan de stad Suez, waar het kanaal begint. Het schijnt een net stadje, maar klein. Het kanaal loopt door de woestijn. Aan weerskanten ziet men slechts vuil zand en steen, en rotsen in de verte. Bij avond is het daar niet goed varen, daar er gevaar is dat het schip vast raakt, omdat het kanaal wat nauw is en licht verstopt raakt door het fijne zand, dat de wind doet opstuiven. Het moet voortdurend worden schoongemaakt met baggermolens zooals te Soerabaya de riviermond. De werklieden zijn Egyptenaars; zij zien er zwart uit en worden fellah's genoemd. Het zand, dat uitgegraven wordt, laadt men op kameelen, die aan den kant neerknielen. De vrouwen gaan in 't zwart gekleed en zijn gesluiert van het hoofd tot de voeten. Het drinkwater in zwarte kruiken dragen ze op het hoofd, evenals op de platen in den Bijbel, die ge dikwijls bij mij gezien hebt. Aan het noordeinde van het kanaal is er weer een stad, genaamd Port Saïd, en langs het kanaal zijn er hier en daar telegraafbureau-stations. In Port-Saïd bleef het schip een geheelen nacht om kolen te laden, om den oven van de stoommachine te stoken. Daar dit een vreeselijke stofboel geeft, ben ik aan wal gegaan om de stad te zien. De eigenlijke stad van de Arabieren heb ik niet gezien.

omdat ze op eenigen afstand van de haven ligt, en het nacht was.

Maar de havenstad kan men ook zeer merkwaardig noemen, omdat zij als het ware een klein Babylon is, waar alle natiën der wereld verzameld worden. Het komt mij voor, alsof alle dieven en ontuchtige vrouwen overeengekomen zijn, zich daar te vestigen, om geld te bemachtigen door bedrog en allerlei streken van de scheepslieden, die daar voorbij varen.

Vandaar door de Middellandsche zee gingen wij het eiland Kreta voorbij, waar het schip, waarop de apostel Paulus zich bevond storm beliep, en verder eenige Italiaansche eilanden, tot de boot te Marseille in Frankrijk aankwam. Hoewel hier en daar zeer schoon, was er weinig bijzonders voor iemand, die Java kent. Dus eindig ik mijnen brief. Mijne geliefden, vergeet niet, dat de Heere Jezus nit de dooden is opgestaan en het eeuwige leven heeft beloofd aan hen, die Hem liefhebben tot het einde. De tegenwoordige wereld met al hare heerlijkheid gaat ten einde en vergaat, maar die gehoorzaam Gods wil doet, blijft tot in eeuwigheid. Amen. Ik beveel u allen aan Gods barmhartigheid aan.

II.

MADOEREESCHE GODSDIENST EN WIJSBEGEERTE.

Elk mensch heeft een soort van godsdienst of belijdt er een te hebben. Wat is dan de godsdienst van den Madoerees? Naar hij genoemd wordt en naar zijne belijdenis kan men veilig antwoorden: Hij is Mohammedaan. Immers, hij bezit al de zelfgenoegzaamheid van den Islamiet, die de niet-Islamieten: kafier (ongeloovigen) scheldt; hij laat zijne kinderen besnijden, hij eet geen varkensvleesch, hij laat zijn huwelijk inzegenen door den priester, en noodigt deze vaak bij zijne feesten om ze te wijden. Maar voor zijn leven beduidt dit Mohammedanisme verder niets. Menige kranke, dien ik aanspoorde Gods zegen in te roepen bij het gebruiken der geneesmiddelen, bekende niet te weten, wie God was; ja, een enkele zeide zelfs nimmer van God gehoord te hebben. Het woord „Allah” is voor hen een klank, en toch leggen zij zich bij alle voorvallen des levens met schijnbaar vrome berusting neêr, zeggende: „Zooals Allah het bepaalt.” Maar naast dien Allah hebben ze een andere macht, die zeer veel invloed op hun leven heeft. De Heer C. P. Tiele schrijft in zijn werk over godsdienstgeschiedenis: „De natuurmensch verwacht hetgeen een vrucht der verbeelding is met de werkelijkheid, het objectieve met het subjectieve, de uitwendige verschijnselen met zijn eigen geestesleven. Daaruit ontstaat de waan, dat alle beweging en werking, die hij waarneemt, uitgaan van

persoonlijke, denkende, willende wezens; een beschouwing, die wij dus best doen met den algemeenen naam van animisme te betitelen. Dit animisme uit zich in twee ongeformuleerde en onuitgesproken, maar met impliciet geloof aangehangen leerstukken, die doorgaans verward worden en ook meestal in elkan- der vloeien, doch die men nauwkeurig onderscheiden moet. Een dezer gronddogma's luidt: Alles in de natuur, dieren en planten, het bewerkte en onbewerkte, ieder voorwerp, groot of klein, heeft een ziel. Het tweede dogma kan aldus worden uitgedrukt: de zielen of geesten, die in de voorwer- pen wonen, hebben de macht die te verlaten, vrij rond te spoken, onbelichaamd voort te leven, of in andere lichamen over te gaan." Beter laat zich de wijsbegeerte van den Ma- doerees niet beschrijven. Voegt men er nu bij, dat die zielen of geesten hem een of ander ongeluk of rampen kunnen aanbrengen, en dat het de kunst is om die af te wenden, dan kan men zich wel voorstellen, in welk een gestadige onrust zulk een arme heiden verkeert, als hij over die zaken gaat denken. Vandaar dat hij gedurig hulp zoekt bij de „doekoens" en „Kjaïs" (toovenaars en kwakzalvers) tot bescherming tegen de booze geesten. Zij kennen de drankjes, offers, gebeden en wat er verder noodig is om rampen af te wenden, zieken te genezen, ondernemingen te doen gelukken, enz. In de door Prof. Vreede's zorg uitgegeven Madoereesche literatuur vindt men van geesten van overledenen gewag gemaakt, die als katten rondspoken, van vrouwelijke geesten met overgrootte borsten, waartusschen zij kindertjes verstoppden. Andere duivels gelijken op vuurvlammen, zijn geheel wit, of maken zich door geluiden van ritselend loof en diergelijke kenbaar. Ik kan daar bijvoegen: een geest zonder rug, een, die op een aap lijkt, en een derde, die een witten hoorn op het hoofd heeft. Behalve voor die spoken, is de Madoerees bijzonder bang voor een tweetal draken, waarvan de een dagelijks en de andere om de drie maanden verhuist en de buurt onveilig maakt. Een „pandita" gaf mij een soort van almanak te zien, waaruit men kan opmaken, welke windstreek op elken dag onveilig is:

's Zondags is het veilig in 'tzuiden, gevaarlijk in 't noorden en westen.

's Maandags is het zuidoosten wel, maar 't noorden en het zuiden niet te vertrouwen, enz.

Behalve de twee ambulante draken heeft men er nog vele anderen in allerlei kleur: witte, oranje, roode en vreemdsoortig gevormden, die, naar 't schijnt, soms van een of meer zielen en lichamen zijn voorzien, van engelen vergezeld zijn, of wel met een of ander profeet in verbinding staan, als daar zijn: nabbi Ibraïm, Dawoed, Jakob, Idris (Henoch). In nauw verband met een en ander staat de vrees voor gelukkige en ongelukkige dagen. In het boek van mijn pandita vond ik o. m. het volgende daaromtrent: „De eerste dag van de maand, (welke wordt niet vermeld) is een goede dag voor 't rijstplanten, dan overwint men ook als men ten strijde trekt, dan zijn alle goede berichten waar, alle kwade leugenachtig; dan zal men het verlorene weêr terug vinden, enz. En waarom dat alles? Omdat God op dien dag Mohammed en Adam schiep. Behalve deze sprookjes kennen de Madoereezen de Bijbelsche geschiedenissen maar verminkt: ze geven b. v. Adam en Eva vier kinderen, de stamouders der Chineezen en Polynesiërs. Salomo kennen zij; nog altijd doodt hij booze geesten met den bliksem, terwijl Davids stem in den donder gehoord wordt. De zondvloed is hun niet vreemd en Abraham zoowel als Mozes zijn hunne profeten; zij hopen op een Messias, die met Isa (een verbasterden Jezus) de wereld zal richten in het laatste der dagen. En bij elk huwelijk wordt, als de tanden der bruid en des bruidegoms gevijld worden, met veel stichting Jozefs geschiedenis gelezen, waarbij vooral Potiphars huisvrouw wordt omschreven. Maar veel meer dan deze vervullen hunne hoofden de verschillende „ilmoe's" of „tooverleeringen" waardoor men macht krijgt over geesten, aartsengelen, ja den profeet Mahomed toe; waardoor men bij diefstal beschermd, tegen wonden beveiligd, en zelfs uit de dooden opstaan kan.

De onder de Madoereezen meest verbreide denkbeelden aangaande hetgeen er na den dood met den mensch gebeurt,

laten zich samenvatten in deze gedachten: „Elk Muzelman, die sterft, wordt een engel.” De voorstellingswijze omtrent dit engel-worden is eenigszins verschillend. Volgens sommigen geschiedt dit onmiddellijk, volgens anderen na geruimen tijd, nadat de ziel van den afgestorvene eenige malen in andere lichamen overgegaan is, hetzij in dieren- of menschenlichamen. Die dit laatste gelooven, leggen zich toe op het vinden van de rechte „ilmoe” (tooverleer) opdat hunne zielen in de lichamen van hooggeplaatste personen of vorsten, tot een nieuwe geboorte zouden kunnen komen. Doch ten slotte worden ook zij onder de engelen opgenomen.

Die meer met het Mohammedanisme bekend zijn, erkennen dat er ook Muzelmannen gevonden worden, zoo zondig van levenswijze, dat zij bij hun dood niet maar zoo op eenmaal in de gewesten der gelukzaligen kunnen ingaan. Dezulken moeten gelouterd worden in een soort van vagevuur, ook wel de hel genaamd. Edoch, na duizendjarigen straftijd komen ook zij eindelijk in het Paradijs. Ter bespoediging van den overgang naar de engelenwereld is het lezen van den Koran, het bidden en offeren op bepaalde dagen ten behoeve van den overledene, zijnen nagelaten betrekkingen zeer aan te bevelen. Tot toets van zuiver Islamisme dient de overtocht over een brug van Spinrag, die onder eenen ongeloofige onfeilbaar ineenstort. In de eigenlijke hel der verdoemden komen alleen de ongeloofigen, in de eerste plaats de Hollandsche Nazareners. Mocht zulk een ongeloofige Mahomedaan willen worden, dan krijgt toch eerst het zevende geslacht deel aan de zaligheid. De leer der laatste dingen onder de Madoereezen komt kortelijk hierop neer: „Een nieuwe zondvloed zal de aarde verdelgen, en op een nieuwe aarde zal een nieuw menschengeslacht, als planten uit den grond, voortspruiten.”

III.

AARD, ZEDEN, TAAL, ENZ. VAN HET MADOEREESCHE VOLK.

Mag men het oordeel van den blanken man gelooven, dan is de Madoerees het uitschot van al wat inlander heet, en er zou een lange lijst van zonden op te maken zijn van hetgeen hem alzoo verweten wordt. Zeker is het, dat helaas! de doodstraf nog al eens op dit volk wordt toegepast en menig Europeaan de dagen van de rotting terugwenscht. Ziehier de indruk, die de Madoerees op den nieuw aangekomene maakt. Hij is kloeker van lichaamsbouw dan de Javaan of Soendanees. Zijn gelaat is veelal met een zwaren knevel versierd en hij ziet vrij onbeschaamd uit de oogen. Spoedig is hij zelfs met den Europeaan gemeenzaam. In godsdienst, gewoonten, huisbouw en kleeding verschillen de Madoereezen weinig van andere stammen op Java, zijn in al hun doen echter slordiger en onachtzamer; de vrouwen b.v. dragen zelden het haar behoorlijk gekapt. Iets eigenaardigs bij haar is ook, dat zij het ondergedeelte der kabaya (even bont van verve in den regel als bij den Soendanecs) plegen op te rollen om het middel. Dit geeft aan haar gang iets vlugs, daardoor nog verhoogd, dat zij groote zoowel als kleine vrachten altijd op het hoofd dragen, zoodat hare gestalte iets rija's krijgt. Vrouwen zoowel als mannen loopen meestal met snellen stap en zij hebben in hunne bewegingen iets minder looms dan de andere bewoners van Java. Omtrent de geschiedenis van dit volk valt nog niet veel

te melden. Het merkwaardigste vindt men in „V. Hoevell's reis over Java, Bali en Madura”, waarin o. m. het verhaal van den Sultan van Soemenep, die zich tot het laatst toe voor onze vlag tegen de Engelschen verdedigde, een eenig voorbeeld.

Er zijn er, die beweren, dat de Madoereezen in overoude tijden uit Bantam kwamen, waarvoor zou pleiten de overeenkomst der Soendaneesche en Madoereesche taal. Andere berichten spreken van een aardbeving, waardoor het tegenwoordige eiland, van Java werd gescheiden, zoodat het niet dan verbasterde Javanen zouden zijn. Voor dit gevoelen zijn zeker ook wel gronden op te geven. Genoeg dat het thans zeer stellig een afzonderlijke volkstam is, met zijne eigenaardigheden en gewoonten en manieren en met een eigen taal. Het schijnt wel dat zij op dezelfde wijze als de Engelschen hunne taal hebben gevormd. De zonen Albions, uit Saksen, Noren, Normandiërs en eigenlijke Britten saamgesmolten, ontleenden aan de talen van al deze volken bestanddeelen voor de hunne. Of nu de Madoerees ook het product is van zooveel verschillende stammen, laat zich niet beslissen, maar zijn taal is een mengelmoes van Javaansche, Maleische, Soendaneesche, Balineesche en Kawi woorden, al te gader door verandering van klank en klemtoon tot Madoereesche gestempeld, evenals men zulks *mutatis mutandis* in het Engelsch aantreft. Omtrent de herkomst van deze Madoereesche taal verhaalt men, dat Allah eenmaal allen volken hun taal gaf, maar dat de Madoerees zich versliep en niet op tijd verschijnende, geen taal ontving. Nu speelde hij leentje-buur en redde zich op zijne wijze uit de verlegenheid. De inlander in 't algemeen, maar ook de Madoerees is voor den Europeaan als een gesloten boek, maar 't schijnt dat hij, als groot kind, een grenzenloos luchthartig begrip van noch behoefte aan iets hoogers heeft dan het meest materiele. Van een beter, reiner leven en verlossing van zonde schijnt er zelfs geen zweem van gevoel te zijn, dan bij zeer groote uitzondering. Niets is echter moeilijker dan te weten te komen, welke gedachten de handelingen en daden, den omgang

met anderen, in één woord het dagelijksch leven van den inlander besturen, want geen menschenras is misschien in de kunst van veinzen en bedriegen verder gevorderd dan het Maleische.

Zoodra de inlander meent uwe bedoeling gevat te hebben, zal hij u naar den mond spreken of, wenscht hij zich met de zaak liever niet in te laten, een alleronderdanigst stilzwijgen in acht nemen. En ook de Madoerezen verstaan uitnemend een ieder schoenen naar voeten te geven. Waarschijnlijk is hun hoofd vervuld met koffiepluk en rijstaanplant, stierengevecht en geluk- en ongelukaanbrengende handelingen, ilmoe's, gebeden, offers enz. Wat ze in dit opzicht al gelooven en verwachten van de toovenaars, die ze bij ziekten, rampen, enz. raadplegen, is duidelijk uit de volgende omtuetingen, die ik opteekende.

Op zekeren morgen dat ik bezig ben met onderwijzen, komt er een man met een opgeschoten knaap en zet zich op eenigen afstand neder, cerbiedig wachtend totdat ik mij met hem zal inlaten. Nadat ik mijne leerlingen aan het schrijven heb gezet, ga ik naar hem toe en vraag hem zijn verlangen. „Ik vraag medicijnen, meneer.” Zoo, zijt gij ziek, wat scheelt er aan? „Mijn zoon is het, die de medicijnen noodig heeft.” Ik wendde mij daarop tot den jongen en vroegde wat hem mankeerde, of hij hoofdpijn had of wat ook? „Nee,” antwoordde de vader weêr, terwijl de jongen mij met open mond zat aan te staren, „hij is niet ziek, maar is bezig om te leeren bij den godsdienstonderwijzer, en die zegt dat hij zoo heel slecht leert, nu wou ik daarom medicijn hebben.” Hier ging men dus in vollen ernst om verstandspoeder uit. Een andermaal kwam de patient mij vertellen, dat de medicijnen goed gewerkt hadden en zijn kwaal geweken was. Ik verblijdde mij natuurlijk hierover en spoorde hem aan den Heere te danken, die de middelen had willen zegenen. Na eenig over en weêr praten begon de man op geheimzinnig fluisterenden toon: „Ik wou nog wel wat medicijn hebben, mijnheer.” Geheel verbaasd vroegde ik of hij dan eigenlijk nog ziek was. „Nee, mijnheer!” en hier daalde zijne stem nog meer; „maar ziet u, mijn

broër en ik zijn met nichtjes getrouwd, en dat zijn bovendien zusters, en nu zeggen de menschen dat daar ongelukken van komen zullen; als mijnheer mij nu medicijn wou geven?" Wederom een ander vreesde ongelukken, hem door een doekoen voorspeld, daar hij de stoutheid had gehad zijn huis met pannen te dekken. In „Veth's Java" vindt men over die doekoens en hun wijze van medicineeren het noodige.

Na het bovenstaande over aard en denkwijze der Madoereezen een enkel woord over hunne gebruiken, niet belangrijk zoozeer op zichzelf als wel daardoor, dat zij door een Madoerees zijn beschreven, voor het grootste gedeelte althans. Een schets van het leven in een Madoereesch dorp, heb ik trachten te geven in een verhaal in „Eigen Haard No. 6, jaargang 1882, getiteld „Sarim en Kancina." Ziehier voorts een en ander over

HUN HUWELIJK.

Dit zijn de zeden van de Madoereesche menschen, als iemand trouwt of ten huwelijk wordt gegeven. Wanneer een jonkman een jonge dochter begeert, zegt hij tot zijne moeder: „Ik begeer de dochter van zulk een, genaamd N.N." Vervolgens geeft zijne moeder aan zijnen vader te kennen: „Uw zoon begeert de jonge dochter van zulk eenen." Dan zendt de vader om iemand, die wel ter tale is en zegt hem: „Ik roep uwe hulp in en verzoek u om te gaan naar den vader van N.N.; mijn zoon begeert de jonge dochter van den vader van N.N.; daarom verzoeken wij verloving." Daarna begeeft die persoon zich naar het huis van dengene, die de vader der jonge dochter is. Aangekomen zijnde bespreekt hij de zaak met hem en vraagt: „Is uwe dochter reeds verloofd?" Geeft N.N. daarop een ontkennend antwoord, dan zegt de tusschenpersoon: „Zulk een verzoocht mij, N.N. zond om mij en stuurt mij om mijne opwachting bij u te maken, met verzoek om indien het uw aller goedkeuring wegdraagt, te bepalen (letterlijk eerlijk te trekken) waar men over een verloving kan beraadslagen, of indien zulks uwe goedkeuring wegdraagt, daartoe slechts uwe toestemming te geven." Daarop zegt de vader der jonge dochter

dat hij het zijne dochter wil te kennen geven. Vervolgens geeft de tusschenpersoon daarvan verslag aan den vader van den jongen man. Na zeven dagen wordt er wederom gestuurd om nader uitsluitel der beraadslaging. Dan gaat de bemiddelaar weder naar het huis van N.N. om de zaak te beklinken. De bemiddelaar vraagt: „Hoe is het met de zaak waar we over gesproken hebben? Ik verlang uitsluitel. Daarop zegt degene, wiens de jonge dochter is, als hij het goedvindt: „Ja!” en als hij afkeerig is, zegt hij: „Laat maar wezen!” Indien men van weerszijden de toestemming gegeven heeft en te kennen gaf, dat men het goedkeurde, brengt de bemiddelaar het bericht dat hij geslaagd is. Vervolgens zegt degene, wiens de jonkman is, tegen den jongen man, dat hij op bezoek moet gaan en meenemen een vat met gebak, kippen, betelnoten, sirih, kleefrijst, koekjes enz. Aangekomen, maakt de jongeling zijne opwachting (n.l. bij de aanstaande schoonouders) en zegt: „Met uw verlof.” Daarna groet hij eerbiedig (maakt een „sembak”) keert na een pooze huiswaarts, en wordt daarop voor verloofd verklaard. Na vijf dagen komt het meisje het huis des jongen mans bezoeken, en brengt koekjes, kippen, gebak, enz. mede. Daarop wordt ook de jonkvrouw voor verloofd verklaard.

Tegen den tijd, dat het huwelijk zal gesloten worden, wordt een huwelijksgeschenk aangeboden, „lamar” genaamd. Men noodigt de verwanten en vraagt hun om rijst en andere benoodigdheden, die aangeboden zullen worden bij een plechtig bezoek aan de woning der bruid.

Wanneer alles is bijeengebracht in een korf of zak, dan worden de vrienden des bruidegoms verzocht in optocht met muziek meê te gaan. Iemand, die het woord zal doen bij het aanbieden der geschenken, gaat voorop; maar daarvoor wordt iemand gekozen, die wel ter tale is. De optocht bestaat uit honderd tot honderd dertig personen. Daarna gaat men op weg met muziek, als men het betalen kan, anders niet; maar arm of rijk, die zich aan de gebruiken houdt, biedt altijd geschenken aan. Wanneer men aangekomen is bij 't huis der schoonouders, wordt de bruidegom op een afstand achterge-

laten, verborgen gehouden met vier anderen. Dan gaat de woordvoerder naar het huis der schoonouders en zegt: „Met uw verlof.” Die antwoorden: „Welaan, kom binnen!” Daarop draagt de woordvoerder een gedicht voor. (De inhoud bevat louter toespelingen op de schoonheid der bruid en de vurige min des bruidegoms. Volgens mijn berichtgever wordt zulk een gedicht in 't Javaansch voorgedragen, 'tgeen mogelijk alleen een plaatselijk gebruik is.) Dan worden de gebrachte geschenken aangeboden en haalt men den bruidegom. Deze verschijnt met zijne vrienden (letterlijk: met die hem ondersteunen) en hurkt eerbiedig neder. De woordvoerder vraagt weder verlof en de bruidegom groet den schoonvader eerbiedig, benevens al de gasten en de schoonmoeder. Vervolgens zet hij zich op de hem door de schoonouders aangewezen plaats en begint te eten. Als het eten gedaan is, neemt men afscheid, waar de woordvoerder zegt: „Wij keeren naar huis.” Na wederom eerbiedig gegroet te hebben, keeren allen naar huis.

Nu nadert de tijd, dat de verloofden zullen samen wonen. (De verloving duurt een of twee jaar.) Dan worden zij door den priester getrouwd. Naar den priester begeven zich de vader van den jonkman en deze, benevens de schoonvader. Den priester betaalt men twee gulden vijftig cents. Deze leest daarop de geloofsbelijdenis. (Het schijnt dat hij bij meer aanzienlijken een preek houdt tot aanbeveling van het huwelijk). Vervolgens keert men huiswaarts om bruiloft te vieren. Wanneer het huwelijk door den priester voltrokken is, wordt een bruiloft gebonden en muziek gemaakt; daarbij zijn altijd danseressen, veelal mannen als vrouwen verkleed, en alle verwanten verzamelen zich. Dat muziek maken duurt gewoonlijk een dag en een nacht. Wanneer alle gasten verzameld zijn en men gegeten heeft, wordt de bruidegom uitgedost; hij vraagt vervolgens den zegen zijner ouders en groet hen eerbiedig. Dan wordt de bruidegom te paard geholpen en vele menschen gaan mede met muziek van pijpen en trommelen. Degenen, die medegaan, die blazen en op den trommel slaan, vormen den bruidstoet die een ommegang houdt.

Aan het huis der bruid gekomen, stijgt men af en begroet de ouders der bruid. Vervolgens betuigt men zijne eerbiednisse aan de vele menschen, daar verzameld. Als de begroeting afgevoerd is, wordt de bruid door haar, die ze versierd hebben (bruidsjuifers) bij de hand geleid en onder een optocht naar buiten gebracht, waar zij midden op het erf den bruidegom ontmoet, die haar bij de hand neemt; nu verklaart men ze voor getrouwd. Dan beginnen het offermaal en de vreugdebedrijven. Wanneer men dat wil, gaat men ook nog wel eerst in plechtigen optocht naar het dorps hoofd en andere aanzienlijken. Na het feest worden de jonggehuwden in het bestemde, daartoe versierde vertrek gebracht, waar zij den nacht doorbrengen onder bewaking van vele menschen, waarvan één voorleest. Na dien nacht worden de versierselen weggenomen en het huis gesloten. Na verloop van drie of vijf dagen komt men het huis van de ouders des bruidegoms bezoeken. De bruidegom zit daarbij te paard, de bruid wordt in een draagstoel gedragen en men vormt weer een geheel stoet. Aangekomen, begroet de bruid hare schoonouders eerbiedig en houdt men een maaltijd. Daarna keert men huiswaarts en krijgen de jonggehuwden het door de ouders bestemde deel en betrekken hun eigen woning. Het huwelijk heeft in den regel plaats in de maand November of December vóór de groote vasten. Zoodanig zijn de zeden van de Madoereesche menschen.

NA HET HUWELIJK.

De Madoereesche kinderwereld weet van geen „heilaanbrengenden ooievaar” of „wonderdadige kool,” maar hetgeen erger is, de jonge vrouw in blijde verwachting weet ook zeer weinig of niets van teedere moederhanden, een zorgvuldige baker of een bekwamen vroedmeester, om haar bij te staan als hare ure gekomen is. Wie al de droeve omstandigheden van eene bevalling in de dessah wil weten, kunnen wij verwijzen naar een stukje van den zendeling Kreemer, opgenomen in de „Indische Gids, October 1882.” Wat daar van de Javaansche

toestanden wordt megedeeld, is volkomen toepasselijk op de Madoereezen. Een enkele bijzonderheid wil ik hier nog laten volgen. Wanneer eene vrouw voor het eerst moeder zal worden, wordt er een offermaaltijd gehouden in de zevende maand der zwangerschap. Dan zijn het de ouders van den man, die het druk hebben. Zij noodigen een priester en maken een vreugdefeest. De vrouwen, die zullen helpen bij de bevalling, worden genoodigd. De vroedvrouw neemt dan een kokosnoot en wentelt die over het lichaam der vrouw, van het hoofd tot de voeten, als een typische handeling voor een voorspoedige verlossing; daarop doet de priester een gebed. Na afloop der bevalling krijgt de vroedvrouw voorts een klein geschenk in geld, en op den veertigsten dag is er papfeest voor de jonggeborene, „die dan voor het eerst op den grond wordt gezet,” zeggen de menschen. Zoodanig zijn de gebruiken der Madoereesche menschen.

BIJ OVERLIJDEN.

„Hij werd geboren, nam eene vrouw en stierf.”

Ziedaar de korte bekende geschiedenis der meeste menschenkinderen, allermeeft wel der Madoereezen. De laatste onzaglijke gebeurtenis in het leven gaat niet onopgemerkt onder hen voorbij. Wat betreft de gebruiken voor een doode, die zijn aldus: Als er een doode is, noodigt men den priester (letterlijk meester, in den zin van Rabbi) om een zegen te vragen en als er bloedverwanten zijn, worden ze gehaald, als zij veraf wonen. Zijn allen aanwezig, dan wordt het lijk op blokken pisangstam gelegd en gewasschen. Is het gewasschen, dan wordt het in halfzittende houding geplaatst, gedrukt en geknepen, totdat alle onreinheid er uit verwijderd is, want als dit niet gebeurt, is de persoon onheilig, want de onreinheid van een lijk is zondig, zegt men. „Waarin die zondigheid bestaat, weet ik niet” (schrijft P. E.). Als het voldoende behandeld is, dan neemt de priester water en begiet het lijk; vervolgens leest hij een gebed. Is het gebed gelezen, dan wordt het lijk in drie lappen katoen

gewikkeld en op de baar gelegd. Daarbij spreekt de priester er weder een gebed over uit. Daarna wordt het door vier menschen naar het graf gedragen, terwijl velen volgen, en men boven het lijk een zonnescherm houdt. Op de begraafplaats gekomen, dalen drie menschen in het graf, om het lijk aan te nemen, dat vervolgens daarin wordt gelegd, met het hoofd naar het noorden, het aangezicht naar het westen, nederwaarts gekeerd en gestut door ballen van aarde of zand van eivormige gedaante. Vijf stutten worden daartoe gebruikt. Is de begrafenis dus afgelopen, dan bidt de priester wederom. Was de gestorvene eene vrouw, dan keert de bidder zich naar het westen; was het een man, naar het oosten. Is het gebed verricht, dan gieten de kinderen of jongere broeders van den overledene, als ze nog klein zijn, kokoswater op het graf en stappen vervolgens tweemaal over het graf heen. Daarna worden de grafpaaltjes aan het hoofd en voeteneinde ingeslagen en begoten tot driemaal toe; daarna keert men huiswaarts. De bloedverwanten van den doode geven dan geschenken in geld aan den priester en aan hen, die mee grafwaarts gingen. Ook richt men, wedergekeerd aan het sterfhuis, een offermaal aan en geeft daarvoor een geschenk aan den priester, die ook wel de kleederen van den afgestorvene meekrijgt. Den volgenden morgen gaan de vrouwen naar het graf, om dat met bloemen te bestrooien. Dit geschiedt gedurende zeven dagen. Was de overledene een gehuwde vrouw, dan gaat ook haar man het graf bestrooien. Ook plaatst men gedurende dien tijd elken avond een bakje met eten op de slaapplaats van den overledene. Op den zevenden dag wordt de priester uitgenoodigd, om wederom een offerfeest voor den doode te houden. Op den veertigsten dag is er weder zulk een feest; op den hondersten dag weder en op den duizendsten dag nogmaals zulk een feest; en als het reeds zeer lang geleden is, ongeveer tien jaar na den dood, wordt er nogmaals zulk een offerfeest gehouden. Zoodanig zijn de gebruiken der Madoereesche menschen.

In het bekende werk van Prof. Veth over Java vindt men

onder meer wetenswaardigs ook gewag gemaakt van de uitspanningen en spelen der inlanders, als daar zijn, tijger- en hanengevechten, tooneel- en dansspel, schaken en dammen, verschillende dobbelspelen, enz. Onder de Madoereezen zijn al die spelen min of meer bekend en in zwang; maar zij hebben drie soorten van uitspanningen of vermaken, waar zij bijzonder op gesteld zijn. Daar ik die niet in Prof. Veth's werk vermeld vind, en mij niet bekend is of ze elders wellicht nader zijn beschreven, waag ik het er hier kortelijk het een en ander van mede te deelen. In de eerste plaats het duivenspel. Evenals de Javaan, houdt de Madoerees gaarne tortel- zoowel als andere duiven. Voor zijne spelen gebruikt hij alleen de laatste soort. Op drieërlei wijzen weet hij zich met die lieve dieren te vermaken. Vooreerst door de zoogenaamde: „Sérèttan,” dat niet anders is dan een wedstrijd in het snel vliegen, evenals dat in Europa met de postduiven geschiedt. Zware weddingschappen zijn daarbij niet vreemd.

Ik herinner mij, op een fraaien ochtendstond uitgereden, onder een breedgetakten boom, tot mijne verbazing een kleine vijftig inlanders aangetroffen te hebben, elk met een kooi met verscheiden duiven bij zich. Het was een schilderachtig tooneel, al die in heldere kleuren gedoste bronzen gestalten en de menigte duiven in allerlei schakeering van rood en zwart, bont, bruin en zilvergrijs, waarboven de schaduw van den boom als stoeiend met de stralen der zon, wanneer het briesje de takken bewoog. De lieden waren daar tot zulk een wedstrijd verzameld en bezig de duiven, die opgelaten zouden worden, te keuren. Deze worden dan naar een andere plaats op eenige palen afstands gebracht en daar losgelaten, terwijl de geheele troep onder oorverdoovend geraas en 't slaan op holle bamboekokers een eind weegs mëegaat. Een tweede spel met duiven, zoover ik weet, gansch onbekend in Europa is het zoogenaamde „totak'an” of „limboervan”, hetgeen men een gewettigd duivenmelken zou kunnen noemen. A. b.v. heeft een paar schoone duiven, die de begeerte van zijn vriend B. opwekken. Hij noodigt deze uit op een gegeven

oogenblik zijne duiven te laten vliegen. Tegelijkertijd laat ook B. zijne duiven uit, in de hoop dat ze die van A. zullen aantrekken en allen in zijne til terugkomen. A. op zijne beurt hoopt het tegenovergestelde. De aldus gevangen duiven worden in geen geval teruggegeven. In den regel zijn ze voor het mes, worden verkocht of gekortwiekt, tot zij aan hun nieuw verblijf gehecht zijn. Mocht de verliezer, op zijne lievelingen gesteld, ze komen terugvragen, al bood hij geld aan, men zal hem desnoods een paar duiven afstaan, maar de buitgemaakte nimmer. Een kleine variatie van dit spel, waarbij beide partijen hunne duiven naar een bepaalde plaats brengen en ze daar oplaten met hetzelfde doel, noemt men als boven gezegd „limboervan.”

Een andere wijze om duiven zich met elkander te doen meten, is het meer wreedaardige „alèwan.” Dan bindt men de kampioenen met de pooten aan elkander, om te zien, welke sterk genoeg is, om de andere naar haar til mee te voeren in de vlucht. Maar hoewel zeer zeker de duif dit geen aangenaam tijdverdrijf zal vinden, is het nog anders dan hetgeen in deze niet lang geleden Nederland in rep en roer bracht, en ik twijfel of er een Minister van Justitie zal gevonden worden, om den Madoereezen hun „alèwan” te verbieden.

Een eigenaardige gewoonte van de Madoereezen bij deze spelen, is het voorzien van den staart der duif van een eenvoudig muziekinstrumentje, n.l. een klein boogje van gespleten rotting, bespannen met een soort van dun sterk gras of boomvezel, hetwelk door de luchtzuiging bij 't vliegen in trilling wordt gebracht en een eentonig, droef geluid voortbrengt. Ook bij het oplaten van vliegers doet men dit gemeenlijk. Bovenstaande spelen geven dikwijls aanleiding tot hevigen twist, die niet altijd zonder manslag afloopt. Behalve voor zijne duiven, ja, veel vuriger dan voor die, heeft de Madoerees een groote liefde voor zijne stieren. Met deze laatsten houdt hij gaarne wedrennen en laat ze ook tegen elkander vechten. Het toppunt zijner genoegens is het stierengevecht, maar niet als in Spanje. Voor deze gevechten en wedrennen wordt vee gefokt, dat nimmer voor ploeg of kar gespannen, uitsluitend afgericht wordt voor

den wedstrijd in kracht en vlugheid. Een gegoede Madoereesche boer heeft zijne renstieren als een Engelsche lord zijne racers.

Hoe het bij een en ander toegaat, deel ik bij voorkeur mede met de woorden van de reisbeschrijvingen van Poerwa Lelana, een Javaansch regent; ten eerste omdat er uit blijken zal hoe het stierengevecht een bij uitnemendheid Madoereesch vermaak is, en ook daar ik alleen over de wedrennen als ooggetuige zou kunnen schrijven en niet over een stierengevecht, dat ik niet heb bijgewoond. Poerwa Lelana verhaalt dan aldus: Van Poezer keerde ik wederom terug naar Bondowosso en den volgende dag was het juist de feestdag van het einde der groote vasten. Den avond tevoren, omstreeks vier uur, zag ik vele menschen, die zeer schoone runderen bij zich hadden. Dien menschen vraagde ik waar zij heengingen, daar ze allen vee meebrachten. Zij antwoordden, dat ze naar de woning van den controleur gingen, om die beesten te laten vechten. Aangezien ik niet wist van dit gebruik om stieren te laten vechten, moest ik dat eens gaan zien. Toen ik op het groote grasplein, voor de woning van den controleur was gekomen, zag ik daar twee groote stieren binnen een omheining, waarom een groote menigte menschen stond. Om den hals van de stieren hing een krans van bloemen. Hunne horens waren met zalf besmeerd. Het duurde niet lang of in 't wedstrijdperk werd een groote koe gebracht, die geplaatst werd voor de zooveen genoemde stieren en die twee stieren kwamen toen op de koe af, waarop men haar snel uit die omheining verwijderde. Nauwelijks was ze er buiten of de stieren begonnen elkaâr beurtelings te stooten, rond te loopen en tegen elkaâr aanbonzend te vechten. Dat was een ontzettend geluid. Behalve het gedruisch van de stieren, was er ook een groot leven van de menschen, die weddingschappen aangingen. Het geschreeuw van die allen was zeer groot en onophoudelijk. De menigte menschen, die kwamen kijken, was onzaglijk groot. Ongeveer een kwartier lang vochten de stieren zoo, totdat die verloor, op de vlucht sloeg. Als de eene of de andere stier moest onderdoen, nam het geroep al toe in hevigheid. Degenen, wier stier het won, gilden het uit, het meeste zij, die

er op gewed hadden. Tot viermaal toe werden nieuwe stieren in het gevecht gebracht. Na eenigen tijd begonnen de wedrennen. Twee stieren werden voor een soort van egge zonder tanden gespannen. In het midden daarvan is een opstaand, naar boven stekend hout, waaraan de staarten vastgebonden worden. Vervolgens kwam er iemand op die slede staan, om de stieren, die zeer schoon waren, te besturen. De eene hand hield de teugels, de andere de zweep. Zoo deden allen bij verschillende spannen en begonnen de stieren te alaan, terwijl de menigte een gejuich aanhief. Verschrikkelijk hard renden de stieren en de zweepslagen hielden maar niet op. Die achterblijft of het langst er over doet, verliest het. Het getier en gejuich was niet minder hevig dan bij het stierengevecht, dat zooeven is verhaald. En zoo ging het beurt om beurt tot 6 uur 's avonds. Daar ik dit alles voor 't eerst van mijn leven zag, verwonderde en vermaakte ik mij zeer. Het best beviel mij het gevecht, want daarbij kon ik de kracht en gespierdheid der beesten zien. Evenwel in den tijd van de stierengevechten moet de politie goed oppassen. Want allen die het feest bijwonen, zijn Madoereezen, evenals degenen, die het feest geven; en als er niet goed wordt opgepast, ontstaat er veel krakeel, totdat zelfs de wapens worden getrokken.

Tot zoover Poerwa Lelana. Uit een en ander blijkt dat, zijn de Madoereezen ruwer, onbeschaafder dan de zachtaardige Soendaneezen en de wellevende Javanen, ze ook kloeker, veerkrachtiger van inborst schijnen, en is deze aard eenmaal geheiligd door het Christendom, misschien dat zij dan, als vanzelf, als het hoofd der volken op Java geteld worden. Reeds nu verdrijven ze meer en meer de Javanen uit den omtrek. De beste helper in het bloeiend Modjowarno, de nog niet vergeten Paulus Tosari, was een Madoerees. Onze edelste vijand in de dagen van Jan Compagnie, de schandelijk vermoorde Taroena Djaojao, was een Madoereesch vorst. Onze trouwste vriend in den Franschen tijd, toen wij Java aan de Engelschen moesten afstaan, was de Regent van Soemenep op Madoera. Indien de volken van den Archipel een toekomst hebben, zullen de Madoereezen zeker niet de minste rol spelen.

Karakteristiek is, dunkt me, het volgende bericht door den inlandschen helper, mij als antwoord op eenige vragen, gedaan. Het betrof eene reis over Madoera, en luidt aldus: „Madoera komt mij voor een arm en dor land te zijn, welks bevolking, schaars gevoed, hard moet werken om in zijn onderhoud te voorzien. In vergelijking met het werken dat men op Madoera, vooral in 't Soemenepsche doen moet, slapen zij in Bezoeki. De huizen, meest van steen opgetrokken, zouden doen vermoeden, dat men met een welvarende streek te doen had, maar dit is geenszins het geval. Ik heb min of meer honger geleden af en toe, daar de eetkraampjes zeldzaam waren en hetgeen er verkocht werd, zeer slecht was. De rijst stonk. Wat den godsdienstzin van het volk aangaat, deze overtreft dien van de Oosthoeksche Madoereezen.”

De Hollanders hebben zich er nog nergens bemind weten te maken. In het Pamakassansche meer als ongeloovigen veracht, was er in het Soemenepsche onder velen gemor over de bestuursverandering. (In 1885 kwam geheel Madoera onder rechtstreeksch Hollandsch bestuur.) Anderen daarentegen meenden dat het Hollandse bestuur nu reeds zeer bevorderlijk was geweest voor de veiligheid, daar het aantal moorden zeer was afgenomen. Evenwel waren ook deze nog niet erg op de nabuurschap der blanken gesteld.

Op geheel Madoera trof ik slechts één man aan, die van het Evangelie had gehoord door een Probolingoschen vriend, uit de gemeente Modjowarno afkomstig, maar voorzoover ik kon nagaan, had daar overigens nog nimmer iemand van den Heiland der zondaren gesproken. Een Hollandschen pandita had men wel eens gezien, die trouwde de menschen op 't kantoor, maar nog nooit had er een zich met de inlandse bevolking ingelaten om hun het Evangelie te verkondigen. Arabieren en Chincezen waren er vrijwel vertegenwoordigd; de verhouding tusschen hen en de bevolking was naar het voor kwam als elders op Java. De zeden, gewoonten en taal van het volk verschillen niet van die in den Oosthoek. Slechts in Bangkallan hoorde ik eenige bijzondere uitdrukkingen, maar van onbeteeknenden invloed op de taal in 't algemeen.

Tusschen Sampang en Bangkallan, een weinig bevolkt land, is het naar geruchten zeer onveilig, zoodat niemand te bewegen was mij te vergezellen. Ik nam daarom een karretje, maar halverwege liet de koetsier mij in den steek, en zette ik verder alleen mijn tocht voort. Mij is niets overkomen door Gods genade. Tot aanvulling diene, dat in het Sampangsche en Bangkallangsche het mij op mijne reize voorkwam, dat de menschen en het vee zeer schoon waren. Het is het land der kinderen van Jabal. Maar hun afkomst van Kaïn moet zich inderdaad nog maar al te zeer openbaren. Moord en doodslag zijn er geene zeldzaamheden, zelfs op klaarlichten dag en door den minderen man op zijne hoofden gepleegd. Ja, mag men de geruchten gelooven, dan bestaat daar nog bloedwraak met formeele dorpsoorlogen, waarbij men brand sticht en er menschen vallen. Voorts merkte ik nog eenige kleine eigenaardigheden in de kleederdracht; „de siguttain” of hoepelrokken der hofbeambten, de banden à posteriori bij de vrouwen in het Bangkallangsche en de houten buikplaten der mannen. Overigens is het al evenals op Java „ein ewig Einerlei.”

Een eigen kunst of eigen literatuur heeft de Madoerees nauwelijks of niet. Wat men van beide onder hen vindt, is weinig en weinig oorspronkelijks. Van beeldende kunst weet een Madoerees niet; van bouwkunst is bij hem geen sprake. Een weinig muziek kent hij. Ook heeft hij een eigen taal en in die taal eenige stukken in gebonden en ongebonden stijl. Veel oorspronkelijks is daaronder, geloof ik, niet. Eindelijk vindt men onder de Madoerezen iets, dat naar tooneelkunst zweemt. Edoch, dat iets is uitsluitend Javaansch. In Veth's werk over Java, leest men onder meer: „Als een merkwaardige proeve van Javaansche beeldhouwkunst wordt het uit wijngaardbladen en druiventrossen samengestelde wedstuk van den predikstoel der in 1829 gestichte Protestantsche kerk te Rembang geroemd. Ja wat meer is, er zijn Javaansche beeldhouwers, die om aan den smaak der Europeanen voor de voortbrengselen der oude Hindoe-kunst voldoening te verschaffen, zich op de vervaardiging van kleine copieën in steen van oude tempels en beelden toe leggen.” En iets

verder: „Wie heeft niet hooren gewagen van Radhen Salen's penceel?" Dat het den tegenwoordigen Javaan niet aan aanleg ontbreekt, zoude ook nog kunnen bewijzen het gespeden lofwerk, waarmede hij gaarne zijn woning en huisraad versiert.

Zulk gesneden lofwerk zag ik ook aan woningen van Madoereezen, en zelfs zeer fraai aan de graven der oude vorsten van Soemenep. Maar dit was van de hand van Javanen en Chineezzen. Den Madoereezen schijnt het wel aan aanleg voor beeldende kunst te ontbreken; ja zelfs van eenige vaardigheid in vlechtwerk of andere nijverheid vond ik onder hen nog geen spoor. Muziek en tooneelvertooningen vindt men onder de Madoereezen. De eerste is de gewone gamelan. Voor den Madoerees heeft de muziek weinig aantrekkelijks, zoo er geen gemaskerde vertooning of dans bij is. Misschien is het hier ook de plaats te vermelden, dat ik te Mandhing (Madoera) voor de eerste en eenige maal een Madoerees op zijn eentje op de fluit hoorde spelen. Zooals ik reeds met een enkel woord aanduidde, is het tooneel bij de Madoereezen Javaansch. Eens zag ik vijf minuten lang zulk eene vertooning. Nieuwsgierigen moet ik daarom weder naar het werk van Prof. Veth en de mededeelingen van het Nederl. Genootsch. verwijzen. Prof. Veth schrijft o. a.: „Het tooneel staat niet hoog en verheft zich niet boven eene vertooning met misvormde poppen, waarbij de vertooner, de zoogenaamde „dalang," ofschoon gebonden aan de traditioneele stof, hem door de heldensage geleverd, zich de platste aardigheden veroorlooft." Op mij maakte het een zinsverbijsterenden indruk. Behalve deze poppencomédie heeft de Madoerees nog, evenals de Javaan, een soort van monumentspel, de zoogenaamde „topèng." Dit gaat in de Madoereesche taal en vindt daarom waarschijnlijk meer aftrek. Indien met iets, dan is zulk een „topèng"-vertoonning wellicht het best te vergelijken met een oud vaderlandsche kluit of klucht of een hedendaagsche Vaudeville. Ik herinner mij uit zulk eene vertooning, eens bijgewoond, dat er eene landraadszitting en een Europeesch bal bij tepas kwamen en ontkennen kon ik niet, dat er vrij levendig en goed gespeeld

werd. Het fijne van de aardigheden ging voor mij uit gebrek aan taalkennis geheel teloor.

Blijkt uit een en ander dat de Madoerees bezwaarlijk „kunstminnend” kan genoemd worden, ook in zijne letterkunde straalt dit door. Zooals reeds terloops werd aangestipt, schijnt ze vrij schaarsch te zijn. Mij is bekend, hetgeen door Prof. Vreede te Leiden werd uitgegeven, en verder eene vertaling van het Maleische fabelboek „Kalilan en Daminah,” en onlangs vond ik, dat er een andere overzetting van dergelijke Maleische fabelen bestaat van de hand van den onderwijzer aan de gouvernementsschool te Sitoebondo. Of die literatuur veel oorspronkelijks bevat, betwijfel ik. Reeds sprak ik van vertalingen. Het oorspronkelijke zou moeten schuilen onder hetgeen Prof. Vreede liet drukken. Verder vind ik: „De geschiedenis van een Leguaan,” (eene tooverhistorie) waarvan het in de voorrede luidt: „Het schijnt te behooren tot de meest geliefkoosde der Madoereesche „dongéngs” of verdichte verhalen”, en iets verder: „Een soortgelijk verhaal in ’t Javaansch of Maleisch is mij niet bekend; waarschijnlijk is het dus een oorspronkelijk Madoereesche „dongéng.”

Ook zouden tot de oorspronkelijke verhalen dat van „Bangsa Tjara” en „Goedigan” (fragment uit een grooter werk) kunnen behooren. De „Bangsa Tjara” is een werkelijk zeer aandoenlijke liefdesgeschiedenis, en met de „Goedigan” en „Bornawa” (later uitgekomen) het meest naar mijn smaak. In den „Boenawa” vond ik een gedeelte, dat aan Herodotus' tweede boek, bladzijde 121, herinnerde. Onder het volk vindt men ook godsdienstige geschriften in gemengd Javaansch-Arabisch-Madoereesch min of meer verspreid. Een kleine proeve van een Madoereesch vertelsel, uit den mond des volks opgeteekend, en een paar Madoereesche raadsels vinden hier eene plaats.

„Er was een jonkman, wien door zijnen vader eene kat was nagelaten. Daar hij niet op de erfenis gesteld was, besloot hij de kat te dooden. Vreeze weerhield hem echter zulks op eigen hand te doen. Hij begaf zich daarom naar eene zekeren Kjaï, (oud eerwaardig man) ervaren in allerlei wetenschap,

om hulp. „Kjaï,” sprak hij, „gij zijt gezien om uwe ervaring, help mij om mijne kat te dooden, die mij door mijnen vader werd nagelaten.” — „Gij doet beter,” antwoordde de Kjaï, „om u tot machtiger dan ik ben, te wenden.” — „En wie is hij, die machtiger is dan gij zijt, Kjaï?” — „Dat is Kjaï Arie” (de zon). De jonkman ging tot Kjaï Arie en vroegde hem om hulp. „Wend u tot machtiger dan ik ben,” sprak deze. — „En wie is hij, die machtiger is dan gij zijt, Kjaï?” — „Dat is Kjaï Ondêm” (de wolk). De jonkman ging toen naar Kjaï Ondêm, en vroegde hem om hulp. — „Wend u tot een machtiger dan ik ben,” sprak deze. — „En wie is hij, die machtiger is dan gij zijt, Kjaï?” — „Dat is Kjaï Angén” (de wind). De jonkman ging toen naar Kjaï Angén en vroegde hem om hulp. — „Wend u tot een machtiger dan ik ben,” sprak deze. — „En wie zou machtiger zijn dan gij zijt, Kjaï?” — „Dat is Kjaï Goenoeng” (de berg). De jonkman ging toen naar Kjaï Goenoeng en vroegde dien om hulp. — „Wend u tot een machtiger dan ik ben,” sprak deze. — „En wie is hij, die machtiger is dan gij zijt, o Kjaï?” — „Dat is Kjaï Pekoes” (de muis). De jonkman vroegde daarop aan Kjaï Pekoes om hem te helpen. Maar Kjaï Pekoes zeide: „Daar is een machtiger dan ik ben, dat is Kjaï Kotjèng” (de kat). Aldus vond de jongeling niemand, die hem van de erfenis zijns vaders kon verlossen en besloot hij zich aan zijn noodlot te onderwerpen.” (Onder Lafontaine's fabels vindt men een dergelijk verhaaltje, om van „Het huis van Adriaan” te zwijgen).

MADOEREESCHE RAADSELS.

Den tuin van anderen ziet men, zijn eigen niet.

Oplossing: de tanden.

Als ge 't vasthoudt, huppelt het; laat ge 't los, dan slaapt het.

(De rijstatamper).

Nog jong steekt men het hoofd omhoog, oud zijnde, buigt men het.

(Rijstaar).

Aan de borst huilt het, van de borst is het stil.

(Een fluit).

IV.

PAK BYNG.

Hij was de zoon van een dorpschrijver, en van moeders zijde liep er Chineesch bloed in zijn aderen; een eenvoudige Madoereesche landbouwer, die zijn dagelijkschen arbeid verrichtte, zoo trouw als het te verwachten valt van een natuurkind. Door geen hevige hartstochten gedreven, ook niet tot de rijken der wereld behoorende, leefde hij met ééne vrouw, en maakte zich aan geen grove zonden, noch uitspattingen schuldig. In die eenvoudige ziel was een sprank van Goddelijk licht gevallen. Er was iets in hem, dat hem aandreef om geluk, om zaligheid te zoeken; onbestemd, duister als tastend dat er iets beters, iets hoogers was, dan hij bezat. Zoo ging hij van den eenen „Doekoen” naar den anderen; van den „Goeroe” naar den „Kjai” om „ilmoe” en spreuk, om toovermiddel en amulet, of hij het bereiken mocht, waar zijne ziel naar verlangde. Zoo leerde hij en vastte en bad soms veertig dagen en veertig nachten, nauwelijks een handvol rijst nuttigend in een etmaal, overnachtende in de dauw, zich afpijnend tot krank wordens toe, en in de lichthoofdigheid der koortsen meenende aan het grove aardsche te ontkomen, den aether van het geluk te naderen. Maar hij vond niet wat hij zocht. Eindelijk hoort hij van een Hollander, die den menschen de leer der zaligheid onderwijst voor een rijksdaalder. Hij herinnert zich hoe zijn vader, zich verbaazende over de vele vernuftige vindingen der Hollanders, hem

heeft gezegd: Mogelijk zijn er ook onder de Hollanders, die een betere leer der zaligheid weten, dan wij. „En nu”, denkt hij, „hoor ik van zulk een blanken man; velen waarschuwen wel tegen die blanken, maar zoo sprak mijn vader.” Nieuwsgierigheid, dorst naar geluk, gerugsteund door piëteit, brengen hem tot mij. Wij spreken af, dat hij zal komen leeren. Hij kwam met een dorstende ziel, doch ik was zonder erg, hem niet kennende, en koesterde weinig hoop op volharding. Zoo bracht God ons tezaam en hield ons bij elkander. Een jaar en langer komt hij, en komt weder, en drinkt de woorden des levens in, maar niets in hem dat 't verraad; geen vraag, geen bedenking, geen twijfel wordt geuit. Wat er in die ziel met God geworsteld is, wat hij met de zijnen in tegenstand en strijd al heeft doorleefd, den Heere is 't bekend.

Eindelijk, op zekeren morgen hem opnieuw wijzend op de groote liefde Gods, die zulk eenen Heiland voor verloren zondaars heeft gezonden, en het bejammerend, dat zoo weinigen gelooven, hoor ik hem de geboorte van nieuw leven slaken: „Ik geloof het, mijnheer! Ik geloof dat die Jezus mijn Heiland is.” Hoe ik, wantrouwig, hem nog wilde tegenhouden en waarschuwde mij toch niet na te praten, als het niet in zijne ziel werkelijk was, zooals hij beleed; hij bleef volhouden.

En toen werd hij gedoopt, 23 Juli 1882. Daarna werd hij mij een trouw broeder, mijn steun, mijn rechterhand. O Heer! wat kan uw liefde niet van een arm menschenkind maken!

Hoor, hoe hij ging en gaat, om zijn volk de blijde boodschap te brengen.

Hij schrijft in zijn ongekunstelde taal: „Maandag 1 October ging uw dienaar naar de „Rawah” naar het huis van Pa'k-Gidtum. Daar sprak ik over den godsdienst en vertelde van de almacht van den Heere Jezus, die der blinden oogen opende, en vele andere dingen, die ik nog verhaalde van den Heere Jezus. Toen zeide Pa'k-Gidtum aldus: „Wie is de Heere Jezus? Is dat de Imam Mahdi, (Mohammed, Messias) die door u Heere Jezus wordt genoemd?” Zoo sprak Pa'k-Gidtum; maar uw dienaar zeide: „Wat is dat van Imam Mahdi, daar de menschen van spreken?” Toen zeide Pa'k-

Gidtum: „Ja, hij, die koning der wereld zal worden, het heelal zal vernieuwen, zeggen de godsdienstige menschen.” Zoo sprak Pa'k-Gidtum. Toen zeide ik: „Gewis, eenmaal zal de Heere Jezus wederkomen en de wereld vernieuwen, en koning zijn over het heelal; maar de mensch, die nu den Heere Jezus niet volgt, ontvangt dit koninkrijk ook niet.” Zoo sprak ik, en legde hem nog vele andere dingen uit. Daarop zeide Pa'k-Gidtum: „Jawel!”

Vrijdag 26 October ging ik mijn kranke, oude vrouw bezoeken. Ook ging ik naar het huis van Mak'n-Dtilama, vermaande hem over den weg des behouds, en verhaalde van den Heere Jezus, die de kinderkens zegende. Ook andere dingen legde ik hem uit. Daarop zeide Mak'n-Dtilama: „Jawel.” Maar een ander zeide aldus: „Ik, als ik zulke vermaningen hoor, gevoel mij zeer bange, omdat ik kwaad doe. Maar ik legde hem uit van de twee geboden Gods. Echter hij antwoordde: „Hoe nu! Als het er zoo mee is gelegen, dan is er niemand, die deze geboden kan houden.” Toen maakte ik hem den weg des behouds duidelijk. Daarop zeide hij aldus: „Hoe! wie zou, als hij zulke onderwijzing hoort, haar niet volgen?” Toen noodigde ik hem, op onze bijeenkomst te komen; daarop zeide hij: „Ja.”

Zoo verkondigde Pa'k Byng het Evangelie, van huis tot huis, van dorp tot dorp, op de markt en op den weg. Overal, tot in de moskée toe, onder rijken en armen was hij een getrouw getuige, niet zelden onder spot en hoon, met weinig aanmoediging en weinig zichtbare vrucht. Geduldig ging en gaat hij zijn gang, zelden of nooit verslappend, nimmer moedeloos. Ook bij het onderwijzen der kinderen was ik steeds in dankbare bewondering over zijn groot geduld en zijn zachtmoedige trouw. Heere, steun uwen knecht gelijk Gij hem tot nu toe hebt gesteund!

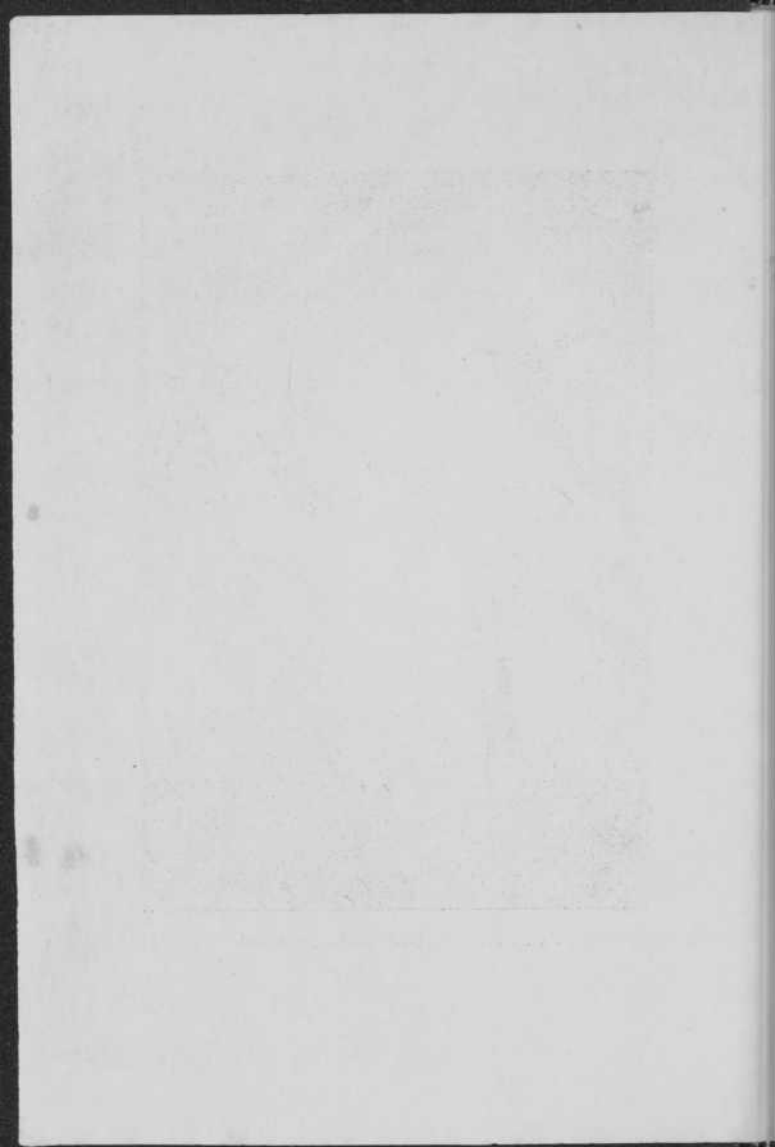
Ja, over het geheel deed hij mij altijd denken aan Mozes, die zeer zachtmoedig was. Ook heeft hij een helder oordeel. Dit bleek ook toen hij, nadat zijn lieve vrouw gedoopt was, niet aanstonds er toe wilde overgaan, ook zijne kinderen uiterlijk te laten opnemen in het genadeverbond, voordat hij

goed had ingezien, hoe de doop de uitwendige verzegeling van dit verbond werkelijk was. Zijne vrouw gaf toen het zeer eigenaardige antwoord op mijne vraag waarom hare kinderen zouden gedoopt worden: „Sébup ampon bërak” (daar ze rein zijn.”)

Hoe Pa'k-Byng zijn evangelisatiewerk tot Madoera uitstrekte, leze men uit het volgende bericht: „Nu ongeveer acht weken of langer geleden, vertrok Pa'k Byng op een maandagmorgen, nadat wij den dag tevoren met de nieuwe leden den dood des Heeren hadden herdacht en gezamenlijk des Heeren zegen over zijne reize hadden afgesmeekt. En de Heere heeft ons gebed gehoord en niet alleen onzen broeder veilig en gezond ons weder geschonken, maar ook zijnen weg voorspoedig gemaakt. Ik had hem een honderdtal bijbelsche geschiedenissen meegegeven, om die te verkoopen, voor wat de lieden er voor geven wilden. Hij kon vragen tot twee gulden, en mocht ze niet voor niet geven. Daar het nogal een aardig vrachtje was, ried ik hem aan, als hij zich te vermoeid mocht voelen, iemand te huren die het dragen gewoon was. Hij heeft dit maar eenmaal gedaan, door de groote warmte in het Soemenepsche er toe genoopt. Ik meld deze kleinigheid, omdat er uit blijkt, dat hij nederig van harte blijft. Den eersten dag trof hij het overigens, daar zijn zwager met een vrachtpaard naar het strand ging, om visch te koopen en zijne boeken een heel eind weegs kon helpen vervoeren. Den eersten nacht logeerde Pa'k Byng in het dorp Pradjêkan, benoorden Bondowosso, ten huize van zekeren Kjaï Mas, een soort van leeraar of goeroe eener bidsschool. Ik had hem daarheen gezonden, omdat ik vroeger dien man eens bezocht had en van hem een belofte van contra-bezoek had gehad, welke altijd nog op vervulling liet wachten. Met dezen Kjaï was ik in der tijd in aanraking gekomen, vernomen hebbende dat hij het Christendom niet ongenegen zou zijn. Daar is echter verder niets uit geworden. Den volgende dag vertrok Pa'k-Byng naar Panaroekan en stak met een klein handelsvaartig naar Soemenep over, welke vaart een nacht en een dag duurde. Al zijn pogen onderweg, om zijne boeken aan den man te brengen, bleven in het Be-

PA'K BYNG'S COLPORTAGEREIZEN. (blz. 54).

zoekische vruchteloos, zoodat hij niets anders doen kon, dan de menschen hier en daar het Evangelie te verkondigen en wat kininepoeders uittedeelen. 's Donderdags kwam hij te Soemenep aan en aldaar vond hij meer belangstelling. Wel gaf men geen hoogen prijs voor zijne boeken, maar dit was onder meer ook hieraan te wijten, dat ze niet in dichtmaat gezet, op zichzelf als lectuur niet aantrekken. Maar men kocht ze toch en hoorde naar hetgeen hij van den inhoud vertelde; enkelen begonnen te lezen, te vragen; anderen kwamen den volgenden dag weder met nieuwe vragen, en over het geheel vond Pa'k Byng in het Soemenepsche eene belangstelling, als hij nog nergens had aangetroffen. Echter niet allen leenden een gewillig oor aan zijne prediking. Er waren er, die den titel lezende: „Geschiedenissen uit de Wet en het Evangelie” hem toevoegden: „Dat zijn slechte boeken! Wie zijt gij? Zijt gij een Muzelman, dat gij zulke boeken verkoopt?” — „Nee”, antwoordde Pa'k-Byng: „ik ben een Christenmensch maar zou het niet beter zijn, dat gij het boek laast, eer gij het als slecht verwerpt?” — „Nee”, hernam zulk een dan „de oordeelsdag zal uitmaken of mijne of uwe leer de ware is; ik wil van u en uwe boeken niets weten, ga maar heen!”

Die groote dag, ja, zal alles uitmaken; dan zal het ook blijken, dat de trouwe arbeid van mijn nederigen broeder niet ijdel is geweest!

Hoor, wat de zendeling in Soerabaja destijds van hem getuigde: „Mij komt hij voor van een zachtaardig gemoed te zijn, iemand, die het Evangelie van zijn liefelijke zijde openbaart. De Heer spare hem lang voor u!”

Van deze reis voorts niet verder, 't is niet om de détails te doen, maar om een beeld van Pa'k-Byng. Eigenaardig is het, hoe hij, op een onveiligen weg in den steek gelaten, kalm bericht: „Ik zette mijn reis alleen voort, en mij is niets overkomen, door Gods genade.”

Recht en slecht, mijn trouwe vriend! Ja, trouw was hij en is hij. Zoo mocht hij op een tweede colportagereis in Bezoeki in tegenwoordigheid van vele hoofden, tegenover den Regent getuigenis afleggen van zijn geloof, onder smaad

van hunne zijde. Dit was echter de eenige maal, dat zulks hem trof. Overal elders luisterde men gretig en kocht zijne boeken. Te Kraksaän ruimde de Wedone hem daartoe eene plaats op de markt in; ja in Pasaroecan omringde hem een kleine menigte op straat, wie hij het Evangelie verkondigde, tot een dienaar van het gerecht hen verzocht uiteen te gaan. Op een andere plaats trof hij een landgenoot aan, die den trein was misgelopen. Met hem in gesprek geraakt, gaf deze er zijne verwondering over te kennen, dat er onder Madoereezen en wel in 't Bezoekische, Christenen gevonden werden; hij had wel gehoord over Christenen in Modjowarno, maar wist niet beter of dat waren zwijnevleescheters. Pa'k-Byng legde hem den weg bescheidenlijker uit, en verkocht hem eene Bijbelsche Geschiedenis. Zij scheidden door de aankomst van den trein, waarop de vriend zeide: „God heeft u tot mij gezonden, ik zal deze dingen onderzoeken.”

Pa'k-Byng heeft een verstandig geestelijk oog. Het bleek bij verschillende gelegenheden, hoe hij de karakters leerde kennen en hen naar hun onderscheiden aard en behoefte wist te vatten en te onderwijzen.

Zichier hoe hij preekte

OVER ABRAHAMS ROEPING.

I. Uit deze geschiedenis kunnen gij en ik leeren, hetgeen betamelijk is voor een ieder, die Gods zegen begeert te hebben; ja, dat hij volge het voorbeeld van den profeet Abraham. De profeet Abraham woonde temidden van ongeloovige menschen, die om den Heere God zich niets bekreunden. Nu zeide de Heere God tot den profeet Abraham: hij zou uit zijn land gaan, en hij moest naar een land gaan, dat hem door God zelf zou gewezen worden. En Abraham, omdat hij geloofde aan Gods bevel, volgde dat bevel onmiddellijk, hij verliet zijn magen en bloedverwanten allen en ging vervolgens waarheen God het wilde.

Nu, dat was het bevel Gods eertijds aan den profeet Abra-

ham, maar nu wordt het gezegd tot u en mij ook. Hoe is dat bevel nu aan u en mij? Ja, wij worden gelast uit te gaan uit de boosheid en de vuilheid, en worden gelast te gaan naar het land, dat door God gewezen wordt, dat is een heilige plaats, die de hemel wordt genoemd. Dus is het goed als gij en ik over deze zaak nadenken. Wilt gij gaan naar die plaats, evenals Abraham, die gehoorzaam is geweest aan Gods wil?

II. Abraham heeft een zeer grooten zegen gehad. Het gebeurde gelijk God aan Abraham had beloofd, het land Kanaän werd aan zijn nageslacht gegeven. Ja, de Heere God heeft het doen geschieden wat hij aan Abraham beloofde. Alle volken, die op aarde leven, allemaal kunnen een zegen uit Abraham verkrijgen. Nu geschiedt het gelijk God aan Abraham heeft gezegd, want de Zaligmaker is voortgekomen uit Abraham, n.l. de Heere Jezus Christus, die alle menschen zaligt, welke op Hem hopen. Daarom is er nu nog een zegen waarop u en ik kunnen hopen, omdat Abraham gehoorzaam is geweest aan Gods bevel. Welnu dan, gij en ik, die allen gehoord hebben het Woord Gods, dat tot Abraham werd gesproken, nu wordt het ook tot u en mij gezegd, dat we zouden uitgaan uit de boosheid, ja d.i. ophouden met de zonden, en dat wij zouden op zij schuiven den godsdienst van magen en vrienden, die ledig is; dat wij slechts moeten gelooven, en hopen op het zaad van den profeet Abraham: „Uit u zal Hij zijn, die alle volken der wereld zaligt.” Welnu dan gij en ik, laat ons vertrouwen op den Heere Jezus met een vast geloof. Hij wil u en mij reinigen en geven zaligheid en het leven, dat altijd standhoudt.

III. Hoe deze groote dingen zouden kunnen geschieden? Ja dat is eene verborgenheid, maar de mensch, die zichzelf vertrouwt aan den Heere Jezus, bevindt dat het waarlijk zoo is. De profeet Abraham begreep ook niet, hoe hij, die zelf al oud was, tezamen met zijne vrouw, kinderen zou verwekken, totdat ze een groot volk werden. Maar Abraham vertrouwde zich aan God toe, die de Almachtige is, en volgde diens bevel. En hij ondervond dat God niet liegt,

en het gebeurde wat Hij had beloofd. Abraham werd gerechtvaardigd en hij had zaligheid, omdat hij den Heere geloofde. Welaan, volgt het voorbeeld van Abraham en gij zult ondervinden, allen, gelijk hij ondervond."

13 Maart 1887 werd Pa'k-Byng onder goedkeuring van al de gemeenteleden, die hoofd voor hoofd beloofden onder Gods genade, hunnen voorganger trouw te blijven en hem te zullen steunen, ingezegend. Karakteristiek was zijn incident met den WelEd. Gestr. Heer Assistent Resident van Soemenep, die in zijne grootwaardigheid zich verbeeldde, het recht te hebben tegen de prediking van het Evangelie bestuursmaatregelen te moeten nemen. We hebben ZEd. Gestr. toen een brief geschreven, waarvan de korte inhoud was: „Die Mij eeren, spreekt de Heere, zal Ik eeren, maar die Mij versmaden, zullen licht geacht worden."

Wat zal zulk een arm man, als hij niet verandert, in den oordeelsdag toch beschaamd staan tegenover mijn eenvoudigen brouzen broeder, die mij dit afscheidswoord meegaf:

„Ik wensch UEd. vaarwel te zeggen, en ook te groeten de broeders in Batavia en in Nederland, die geholpen hebben, dat UEd. te Soember-Pakem kondt komen, opdat ik zou hooren van de genade des Heeren. Ja ik zeg zeer veel dank aan God, omdat mij gegeven werd die een weinig te begrijpen; en ook de gemeenten in Nederland groete ik en zegge ik dank, zeer veel."

Nederig en vrijmoedig was hij altijd. Ik herinner mij, hoe hij met een Arabier redeneerend, die hem verweet dat zijn meester de menschen van den weg afbracht, zeide: „Ja! van den weg der zonde;" en een andermaal een Europeaan, die hem den cirkelgang der stofwisseling wilde duidelijk maken, door het argument dat de vorsten uit de kleine lieden hunne inkomsten trekkend, die weder begiftigden in ambt en traktement, ten antwoord gaf: „Uwe redeneeringen, mijnheer, zijn zeker schoon, ik kan ze niet weerleggen, maar van den genen, die God loochenen, zegt mijn Bijbel: „De dwaas zegt in zijn hart: er is geen God!"

Leert hem keanen uit zijne brieven:

Juni '87. „Maar wat de kinderen op de school betreft, slechts Maddi en Djneddin, die dikwijls komen en de anderen komen maar zelden. En wat mijn bezoeken van de menschen aangaat, ja dat is als vroeger; en ik spoor de ouders aan, om hunne kinderen te zenden om te leeren, maar mijn volk schijnt in 't geheel niet om die dingen te geven. Ik ben wat bekommerd van hart over die menschen, want hoe zal het eindelijk met hen afloopen, omdat ze niet willen acht geven op den Heiland, die barmhartig is, gelijk geschreven staat. Maar ik ben toch ook getroost, want de almachtige Vader weet al die dingen; en ik vertrouw op de hulpe des Heiligen Geestes, opdat alle menschen, die stomp zijn van harte en dood, worden levend gemaakt in hun gemoed.”

9 Aug. 1888. „Wat de prediking aangaat, met de hulp van uwe en mevrouws gebeden heeft de Heere Jezus mij eenen zegen gegeven, want de gemeente hier volhardt in hare godsdienstige zamenkomsten. Voorts is Pa'k-Misma of Risi door mij gedoopt den 22sten Juli van het jaar 1888, want ik meende dat deze mensch de voornaamste dingen begreep, dat namelijk de grond van onze zaligheid is in den Heere, die zondaren tot bekeering roept. Edoch, Pa'k-Sanidin leert nog de beduidenis (catechismus). Verder is daar Bok Kanisa, de vrouw van Ma'k Kanisa; zij verlangt lid der gemeente te worden en dit verblijdt mijn hart, daar haar man reeds lid der gemeente is; en ik weet dat die mensch den naam des Heeren wil verheerlijken, daar ik reeds dikwijls heb gehoord dat hij werd bespot, omdat hij den Heere Jezus belijdt en toch, hij volhardt in het vertrouwen op de gonade des Heeren; en nu leert de vrouw de beduidenis. Derhalve begeer ik en bid om de hulpe des Heiligen Geestes, dat Hij die menschen den Heere Jezus doe liefhebben, die hunne zielen gered heeft van de verdoemenis, opdat zij zich bekeeren en de heiligheid begeeren, die door den Heere Jezus wordt geschonken.

En die buiten zijn oordeelen aldus:

„Pa'k-Byng was hier in Mandhing, evenals UEd. hier was.

Somtijds las hij in de Schrift en verzamelde degenen, die er naar wilden luisteren. Na eenigen tijd werd hij belasterd. Men vertelde, dat hij den godsdienst veranderde, waarom hij werd verwijderd van Mandhing. De waarheid evenwel is, dat hij slechts de Schriften las, en die uitlegde, evenals UEd., toen u nog in M. vertoefdet. Ook zijn verkoopen van de Schrift (Bijbelsche Geschiedenissen) was goed, alleen aan die wilden koopen; die het niet betalen kon, gaf hij ze zoo maar. Ook hielp Pa'k Byng de menschen gaarne. Als ze koorts hadden, gaf hij hun medicijnen voor niet. Inderdaad, als de overheid geen behagen had gehad in laster, zou het heel goed zijn, indien Pa'k-Byng in Mandhing bleve, want hij was van veel hulp voor de menschen.

Mijn gevoelen des harten is: bijaldien de overheid Pa'k-Byng liet begaan, wilde ik voor zijne bezolding wel een rijksdaalder in de maand en meer geven; want hetgeen hij de menschen leert is goed," enz.

En het is een Mohammedaan, die 't schrijft. Dat die bidden kan, toch in 't gebed dien trouwen broeder Pa'k-Byng gedenke.

V.

TWEE BRIEVEN VAN PAK EBYNG AAN
MEVR. DE WED. J. P. ESSER.

SOEMBER PAKEM, 25 Febr. 1891.

Ik verschijn met eerbied voor mevrouw Esser, die door mij wordt bemind in den Heere Jezus Christus.

Met dezen brief doe ik weten aan mevrouw Esser, die ik liefheb, dat ik en Boe Ebyng door droefheid zijn getroffen, en een schok gevoelen in het binnenste onzer harten, omdat ons kind, dat wij liefhadden, genaamd Zacheus, dat reeds den leeftijd van meer dan vijftien jaar had bereikt, nu reeds is aangenomen door den Heere Jezus, Die altijd gewoon was, kinderen lief te hebben, die tot hem werden gebracht.

En de dood van Zacheus in de maand Februari, datum 21, uur 9, van 't jaar 1891, was tengevolge van ziekte en koude koorts, en zijne ziekte heeft geduurd ongeveer één maand.

Toen Mijnheer dokter kwam om te helpen, bracht hij medicijnen en Mijnheer dokter beval het kind te verplaatsen naar de woning van Pandita v. d. Spiegel, en dat deed ik volgens zijn bevel. Hij werd verzorgd door Mijnheer en mevrouw, en van tijd tot tijd door mevrouw Wiebenga, die hem hielp en de medicijnen gaf, die waren voorgeschreven door Mijnheer dokter.

Maar de ziekte werd hoe langer hoe heviger, daarna geen leven. Tengevolge hiervan is mij helder dat Zacheus werd

aangenomen door den Heere en nu Zacheus zeer verheugd van harte is aldaar, waar de Heere God en de Heere Jezus zich bevinden, en ook zal Zacheus zeker aldaar den Heer Esser ontmoeten, die van ganscher harte mij liefhad, want toen de heer Esser naar huis ging uit Soember Pakem, zeide hij tot mij: „Wanneer gij soms vergeet te schrijven de namen van andere kinderen, vergeet niet dit ééne kind Zacheus.” Daaruit is mij gebleken dat hij meer hield van dit kind, dan van andere kinderen. Maar ik en Boe Ebyng gevoelen leed in 't harte, want dit kind was ons lievelingskind. Het was nitermate gehoorzaam, en deed wat hem gezegd werd door mij en zijne moeder, daarom gevoel ik mij verpletterd; maar mijn geloof staat nog vast, en ziel en lichaam van mij en mijne vrouw zijn de bezitting van den Heere Jezus.

Daarom geef ik alle dingen over aan de macht van den Vader, Die eindeloos is in barmhartigheid, door middel van den Heere en Zaligmaker. Dat mevrouw Esser, die ik liefheb, de hulp van den Heere moge bidden, opdat ik en Boe Ebyng kracht mogen ontvangen, te dragen het juk, dat ons moeilijk te dragen is. Amen!

Vaarwel Mevrouw, ik en Boe Ebyng groeten en brengen UEd. eerbewijs. Ook vele groeten van mij aan Sinjo Keris en verder aan Sinjo Imil. *)

Van den Helper,
PA-EBYNG.

*) Twee zonen van den Heer Wiebenga, te Soember Pakem woonachtig, die in Holland waren voor hunne opvoeding.

SOEMBER PAKEM, 2 Aug. 1892.

*Aan Mevrouw Esser, die geliefd wordt door mij in
den Heere, Die zeer groot is in liefde en genade.*

Door dezen brief geef ik kennis aan Mevrouw van mijne droefheid zeer groot over mijn kind, een meisje, Sedina geheeten, negen jaar oud, dat overleden is 14 Juli, na 3 dagen ziek geweest te zijn. Stellig is Sedina thans bij haren broer Zacheus en bij mijn Leeraar, den Heer zendeling Esser, die geliefd werd door mij. Thans is zij blijde van harte, in de nabijheid des Heeren, met Mijnheer, die geliefd werd door deze kinderen, toen hij nog hier was. Doch ik en mijne vrouw, Boe Ebyng en de gemeente zijn bedroefd. Maar mijn hart is vertroost, omdat mijn kind is voorgegaan tot den Heere. Ik ga later ook. Vele groeten en achting van Boe Ebyng aan UEd., die door mij wordt geliefd.

Van den Helper,
PA-EBYNG.

INHOUD.

	Bla.
I. Naar en onder de Madoereezen	7
II. Madoereesche godsdienst en wijsbegeerte	29
III. Aard, zeden, taal, enz. van het Madoereesche volk . . .	33
IV. Pa'k Ebyng	51
V. Twee brieven van Pa'k Ebing aan Mevr. Wed. J. P. Esser	61

